

Učešće žena u lokalnoj politici Crne Gore

EMPIRIJSKA
ANALIZA
STAVOVA
I ISKUSTAVA
ODBORNICA

GRAĐANSKA
ALIJANSA

Civic Alliance - Aleanca Qytetare

Naziv publikacije

**Učešće žena u lokalnoj politici Crne Gore –
– empirijska analiza stavova i iskustava odbornica**

Izdavač

Građanska alijansa

Za izdavača

Milan Radović

Autori publikacije

**Danijela Darmanović
Ivan Radulović**

Lektura

Jelena Ristović

Prelom i dizajn

Studio Fler

Godina i mjesto izdanja

Novembar 2025, Podgorica

SADRŽAJ

UVOD.....	5
METODOLOŠKI OKVIR	7
TEORIJSKI OKVIR	8
CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	11
KONTEKST I ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA.....	12
STRUKTURA IZVJEŠTAJA.....	14
ANALIZA KVANTITATIVNIH PODATAKA.....	15
ANALIZA KVALITATIVNIH PODATAKA.....	40
DISKUSIJA NALAZA.....	47
ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	53

“

Kada se žena uključi u politiku, mijenja se žena.

Kada se više žena uključi u politiku, mijenja se politika.

Hilari Clinton

”

1. UVOD

Istraživanje o položaju žena u lokalnoj politici u Crnoj Gori sprovela je **NVO Građanska alijansa**, s ciljem da se sagleda iskustvo, izazovi i potrebe žena koje su aktivne u lokalnim političkim strukturama. Poseban fokus istraživanja bio je na percepciji ravnopravnosti, mogućnostima napredovanja, podršci unutar partija i zajednice, te preprekama sa kojima se političarke suočavaju u svakodnevnom radu.

Prema zvaničnim podacima MONSTAT-a za 2023. godinu, žene čine 35,8% odbornika u lokalnim parlamentima Crne Gore (303 od ukupno 847 odbornika). Njihova zastupljenost varira između opština – najveća je u Budvi (54,5%), Podgorici (48,3%) i Tivtu (43,8%), dok je najniža u Petnjici (22,6%), Žabljaku (23,3%), te Andrijevići, Mojkovcu i Plavu (po 29,0%).

Ovi podaci pokazuju da je učešće žena u lokalnim skupštinama i dalje ispod paritetnog nivoa (50%), ali da postoji postepen rast zastupljenosti u odnosu na ranije izborne cikluse.¹

Slični izazovi prisutni su i u regionu Zapadnog Balkana. Iako su sve zemlje u okruženju, poput Srbije, Sjeverne Makedonije i Hrvatske, uvele zakonske kvote i ostvarile formalnu zastupljenost žena u političkim tijelima, istraživanja pokazuju da je stvarna moć odlučivanja i dalje u rukama muškaraca.

Na primjer, u Srbiji žene čine oko 39% narodnih poslanica, ali samo jednu petinu ministarskih pozicija; u Sjevernoj Makedoniji su kvote doprinijele povećanju broja odbornika, ali ne i ravnopravnom učešću u izvršnim funkcijama, dok Hrvatska i dalje bilježi snažnu rodnu neravnotežu u lokalnim vlastima, posebno u opštinama i županijama. Ovi podaci pokazuju da je Crna Gora dio šireg regionalnog trenda formalne ravnopravnosti bez pune suštinske participacije.

¹ Riječ je o zvaničnim podacima za 2023. godinu; sastavi lokalnih skupština mogu se djelimično promijeniti usljed izbornih rotacija i zamjena mandata tokom 2024–2025.

Kao što smo već istakli, prema dostupnim podacima, u Crnoj Gori trenutno djeluje oko 300 lokalnih političarki, dok je u ovom istraživanju učestvovalo 70 odbornica iz različitih opština. Istraživanje je realizovano putem online ankete distribuirane preko Viber platforme, u periodu od 16. do 21. oktobra 2025. godine.

Anketa je bila anonimna, a odgovori su prikupljeni i analizirani isključivo u istraživačke svrhe.

1.1. Metodološki okvir

Istraživanje je sprovedeno na osnovu strukturisanog upitnika namijenjenog lokalnim političarkama u Crnoj Gori. Upitnik je osmišljen tako da kombinuje kvantitativni i kvalitativni pristup, omogućavajući istovremeno statističku analizu i dublje razumijevanje ličnih stavova i iskustava učesnica.

Linkovi za popunu upitnika distribuirani su preko osnovanih ženskih odborničkih klubova (u 15 opština) i kontakt-osoba za klubove čije je osnivanje u planu (u još 2 opštine). Ukupno, upitnik je distribuiran u 17 od 25 opština u Crnoj Gori: Podgorica, Tivat, Bar, Pljevlja, Bijelo Polje, Rožaje, Plav, Gusinje, Petnjica, Cetinje, Plužine, Mojkovac, Herceg Novi, Budva, Danilovgrad, Ulcinj i Nikšić.

Ukupno je pristiglo 70 validnih odgovora, što čini oko 23% ukupne populacije lokalnih političarki u Crnoj Gori (njih oko 300).

Budući da je riječ o neprobabilističkom (samoselekcionom) uzorku, procjene se odnose na učesnice i ne mogu se statistički generalizovati na čitavu populaciju lokalnih političarki u Crnoj Gori. Kratak vremenski okvir daje „presjek stanja“ i ne obuhvata sezonske ili politički uslovljene fluktuacije. Pitanja su samoprocjene, pa su mogući uticaji socijalno poželjnih odgovora i selektivnog prisjećanja. Analiza se primarno oslanja na deskriptivnu statistiku i tematsku analizu otvorenih odgovora; rezultati su prikazani neponderisano i mogu biti osjetljivi na male poduzorke. Struktura uzorka (npr. veći udio odbornica i članica partijskih organa) može uticati na pravac nalaza i zato ih treba tumačiti indikativno, a ne kao precizne procjene populacije.

Upitnik je sadržao 25 pitanja, grupisana u nekoliko tematskih oblasti:

1. Opšti i demografski podaci (godine starosti, dužina političkog angažmana, uloga u partiji);
2. Položaj i iskustva unutar partija (jednake šanse, diskriminacija, učešće u odlučivanju, uvažavanje glasa);
3. Podrška i društveni kontekst (porodica, lokalna zajednica, javni pritisci);
4. Psihološki aspekti (samopouzdanje, osjećaj sigurnosti);
5. Otvorena pitanja koja su omogućila učesnicama da daju lične prijedloge i ocjene položaja žena u politici.

Odgovori su analizirani kvantitativno, kroz deskriptivnu statistiku (frekvencije, procenite i srednje vrijednosti), i kvalitativno, primjenom tematske analize otvorenih odgovora. Analizu podataka i interpretaciju rezultata izradila je istraživačka ekipa Građanske alijanse, uz primjenu standarda istraživačke etike, anonimnosti i objektivnosti.

1.2. Teorijski okvir

Politička participacija žena predstavlja jedan od ključnih pokazatelja stepena demokratizacije i društvenog razvoja svake zemlje. Savremene teorije rodne ravnopravnosti polaze od stava da puna i ravnopravna zastupljenost žena u političkim procesima nije samo pitanje jednakih prava, već i kvaliteta demokratskog odlučivanja (Phillips, 1995; Dahlerup, 2006).²

U skladu s tim, teorija deskriptivne i suštinske reprezentacije (Pitkin, 1967) pravi razliku između pukog prisustva žena u političkim strukturama (deskriptivna reprezentacija) i njihovog stvarnog uticaja na odluke i politike (suštinska reprezentacija).

Mnogobrojna istraživanja pokazuju da veća zastupljenost žena dovodi do raznovrsnijih perspektiva u javnim politikama, naročito u oblastima kao što su obrazovanje, socijalna zaštita, zdravlje i rodna ravnopravnost (Lovenduski, 2005; Krook & Childs, 2010).

Međutim, prisustvo žena u politici ne garantuje automatski i ravnopravnost u odlučivanju. U praksi, političke partije i institucije često funkcionišu po obrascima muškocentrične političke kulture, u kojoj su moć, autoritet i odlučivanje tradicionalno povezani s muškim ulogama (Bourdieu, 2001).

² U "političkom prisustvu" Phillips tvrdi da je ravnopravna zastupljenost žena legitimna demokratska briga jer utiče na agendu, deliberaciju i ishode, dakle i na kvalitet odlučivanja. Dahlerup pokazuje da kvote mogu ubrzati prisutnost, ali da kvalitativni efekti zavise od dizajna i provedbe (pravila poretka kandidata, sankcije). Vidi: Anne Phillips, *The Politics of Presence* (Oxford: Clarendon/OUP, 1995); Drude Dahlerup (ur.), *Women, Quotas and Politics* (Routledge, 2006).

U takvom okruženju, žene se suočavaju s brojnim preprekama: patrijarhalnim normama, stereotipima, rodnim predrasudama, nedostatkom podrške i vidljivosti, kao i onlajn i medijskim mizoginim napadima.

Ovi faktori zajedno ograničavaju njihovu mogućnost da napreduju i da svoje političko djelovanje dožive kao legitimno i priznato.

Kako bi se prevazišle strukturne nejednakosti, savremene države i političke partije uvode afirmativne mjere, među kojima su najčešće rodne kvote.

Teorija afirmativne akcije (Dahlerup & Freidenvall, 2005) ukazuje da kvote nisu privilegija, nego da su privremeni mehanizam za ispravljanje istorijske neravnopravnosti i ubrzavanje uključivanja žena u sferu odlučivanja.

U zemljama regiona, rezultati afirmativnih mjera pokazuju slične obrasce. Iako su u Srbiji, Sjevernoj Makedoniji i Hrvatskoj kvote značajno povećale broj žena u parlamentima i lokalnim skupštinama, istraživanja (Paunović, 2021; Petković, 2020; Vučković Juroš, 2019) ukazuju da žene i dalje rijetko dolaze do pozicija liderske moći — kao što su predsjednice opština, ministarke ili liderke partija.

Ove zemlje, baš kao i Crna Gora, suočavaju se sa „postkvotnim paradoksom“ (Dahlerup & Freidenvall, 2005), u kojem se zakonska ravnopravnost ne pretače automatski u stvarnu promjenu političke kulture i distribuciju moći.

U istom pravcu, crnogorski podaci ukazuju na izrazit muški monopol nad vrhovima izvršne i lokalne vlasti: predsjednik države (Jakov Milatović), predsjednik Skupštine (Andrija Mandić) i predsjednik Vlade (Milojko Spajić) su muškarci; nijedna od sedam potpredsjedničkih funkcija u 44. Vladi nije u rukama žena, a svih 25 predsjednika/gradonačelnika opština su muškarci.

Time se potvrđuje da institucionalne reforme moraju biti praćene kulturnom transformacijom, edukacijom i promjenom društvenih vrijednosti o ulozi žene u politici.

Međutim, empirijska istraživanja u regionu Zapadnog Balkana pokazuju da kvote same po sebi nisu dovoljne: da bi dovele do stvarne ravnopravnosti, moraju biti praćene promjenom političke kulture, edukacijom, podrškom i institucionalnom zaštitom (Jalušić, 2002; Puwar, 2004).

U kontekstu Crne Gore, iako je zakonodavni okvir u velikoj mjeri usklađen s međunarodnim standardima (CEDAW, Pekinška platforma, EU *acquis*), stvarna participacija žena u politici i dalje je neravnomjerna i ograničena lokalnim partijskim strukturama.

Žene su i dalje manje zastupljene u organima odlučivanja, a njihova politička aktivnost je često vezana uz niže hijerarhijske i „mekše“ sektore, što upućuje na postojanje „staklenog plafona“ u lokalnoj politici.

Ovaj teorijski okvir polazi od koncepta da se puna politička participacija žena može razumjeti samo kombinovanjem tri dimenzije:

1. Strukturalne – institucionalni i zakonski uslovi (kvote, procedure, izborni sistem);
2. Kulturološke – društveni stavovi, rodni stereotipi, medijska reprezentacija;
3. Psihološke – lična percepcija kompetentnosti, samopouzdanje i podrška iz okruženja.

Kombinacija ovih faktora čini osnovu za razumijevanje rezultata ovog istraživanja i objašnjava zašto formalna jednakost ne mora nužno značiti i suštinsku ravnopravnost u političkom odlučivanju.

1.3. Ciljevi istraživanja i istraživačka pitanja

Polazeći od teorijskih postavki o rodnoj ravnopravnosti i političkoj participaciji žena, osnovni cilj istraživanja bio je da se sagleda stvarni položaj žena u lokalnoj politici u Crnoj Gori, kao i faktori koji utiču na njihovu zastupljenost, napredovanje, motivaciju i doživljaj ravnopravnosti u političkim strukturama.

Konkretno, istraživanje je imalo za cilj da:

1. Ispita percepciju žena o jednakim šansama za napredovanje u okviru lokalnih partijskih struktura;
2. Identifikuje oblike diskriminacije i prepreke s kojima se žene suočavaju u političkom angažmanu;
3. Procijeni nivo uključenosti žena u procese odlučivanja na lokalnom nivou;
4. Analizira izvore podrške koje žene dobijaju od porodice, partije i lokalne zajednice;
5. Utvrdi lične doživljaje i emocionalne aspekte političkog djelovanja, uključujući samopouzdanje i osjećaj sigurnosti u javnom prostoru;
6. Prikupi prijedloge političarki o konkretnim mjerama i promjenama koje bi doprinijele rodnoj ravnopravnosti u politici.

U skladu s navedenim ciljevima, istraživanje je vođeno sljedećim istraživačkim pitanjima:

- U kojoj mjeri žene u lokalnoj politici imaju jednake mogućnosti za napredovanje kao i njihove muške kolege?
- Da li žene prepoznaju postojanje formalne ili neformalne diskriminacije u partijskim strukturama?
- Koliko su žene uključene u procese donošenja odluka na lokalnom nivou i u kojoj mjeri se njihov glas uvažava?
- Kakvu podršku političarke dobijaju od porodice i lokalne zajednice?

- U kojoj mjeri se žene u politici osjećaju sigurno, samopouzdana i prepoznato kao ravnopravne članice partija?
- Koje oblike formalne i neformalne podrške bi žene željele da imaju (edukacije, mentorstvo, psihološku ili pravnu podršku)?
- Na koji način žene vide idealne promjene u političkom sistemu Crne Gore koje bi doprinijele većoj rodnoj ravnopravnosti?

Odgovori na ova pitanja omogućili su da se, kroz kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih podataka, izgradi sveobuhvatna slika položaja žena u lokalnoj politici, kroz statističke pokazatelje i kroz njihove lične doživljaje, iskustva i prijedloge za promjene.

1.4. Kontekst i značaj istraživanja

Pitanje političke participacije žena u Crnoj Gori ima višedecenijski kontinuitet, ali i dalje predstavlja jedno od ključnih polja neravnopravnosti u javnom životu. Uprkos formalnim naporima i usklađivanju zakonodavstva s međunarodnim standardima, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na pozicijama moći i odlučivanja.

Crna Gora je u posljednjih deset godina načinila važne korake u normativnom smislu. Zakon o izboru odbornika i poslanika propisuje minimalnu kvotu od 40% za manje zastupljeni pol na izbornim listama, dok Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Strategija za rodnu ravnopravnost (2023–2027) naglašavaju potrebu za aktivnijim uključivanjem žena u procese odlučivanja. Ipak, u praksi je zastupljenost žena u lokalnim skupštinama i dalje ispod evropskog prosjeka — prema posljednjim podacima, žene čine oko četvrtinu odbornica na lokalnom nivou, dok je njihov broj u izvršnim funkcijama (predsjednice opština, zamjenice, sekretarke i direktorice) još manji.

Na takvu situaciju utiču brojni faktori: patrijarhalni obrasci ponašanja, neujednačena primjena zakonskih kvota, unutrašnja struktura političkih partija, te javna i medijska klima koja je i dalje sklona stereotipima i seksističkim narativima.

Žene su često prisutne na partijskim listama zbog formalnog ispunjavanja kvota, ali ne i na pozicijama koje garantuju mandat, što stvara jaz između zakonske jednakosti i stvarne moći odlučivanja.

Pored institucionalnih prepreka, značajnu ulogu imaju i kulturni i socijalni faktori – očekivanje da žene prioriteto ispunjavaju porodične obaveze, pritisak javnosti, nedostatak podrške i izloženost onlajn mizoginiji i verbalnim napadima.

Ovi faktori zajedno dovode do ograničenog ulaska i zadržavanja žena u politici, ali i do njihovog selektivnog angažmana u „mekšim“ oblastima društvenih politika, dok su ekonomski i razvojni resori i dalje pretežno muški.

U takvom kontekstu, sprovođenje ovog istraživanja ima višestruki značaj: pruža empirijski uvid u stvarni položaj žena u lokalnoj politici; identifikuje percepcije, prepreke i izvore podrške iz same perspektive političarki i daje osnovu za kreiranje politika i programa osnaživanja žena u političkom životu.

Nalazi istraživanja tako doprinose ne samo rodnoj ravnopravnosti, već i jačanju demokratske kulture u Crnoj Gori, jer demokratski sistem može biti pun i funkcionalan samo ako u njemu ravnopravno učestvuju i muškarci i žene.

U poređenju s državama regiona, Crna Gora se nalazi u srednjem rasponu po stepenu političke zastupljenosti žena – iznad prosjeka Albanije i Bosne i Hercegovine, ali ispod Hrvatske i Srbije. To pokazuje da postoji solidna institucionalna osnova, ali i potreba za dubljim promjenama u partijskim praksama i političkoj kulturi.

1.5. Struktura izvještaja

Ovaj izvještaj predstavlja objedinjeni pregled rezultata istraživanja o položaju žena u lokalnoj politici u Crnoj Gori, koje je sprovela NVO Građanska alijansa. Dokument je koncipiran tako da čitaocu omogući postepeno razumijevanje problema, počevši od teorijskih osnova i metodološkog pristupa, pa sve do analize konkretnih podataka i preporuka za unapređenje položaja žena u politici.

Izvještaj je strukturiran u pet međusobno povezanih cjelina:

1. Uvodni dio – objašnjava kontekst istraživanja, njegov značaj, teorijski okvir, ciljeve, metodologiju i istraživačka pitanja.
2. Analiza kvantitativnih podataka – prikazuje frekvencijske i procentualne nalaze dobijene iz ankete, uz detaljna tumačenja svake varijable.
3. Analiza kvalitativnih podataka – sumira i interpretira otvorene odgovore političarki, identifikujući ključne teme, obrasce i prijedloge za promjene.
4. Diskusija nalaza – povezuje rezultate istraživanja s teorijskim pretpostavkama i prethodnim istraživanjima, ukazujući na glavne obrasce, trendove i izazove.
5. Zaključci i preporuke – nude sažetak ključnih saznanja i konkretne prijedloge za unapređenje rodne ravnopravnosti u političkom sistemu Crne Gore.

Struktura izvještaja omogućava kombinovano čitanje – kako analitičko (po segmentima), tako i pregledno (po glavnim temama).

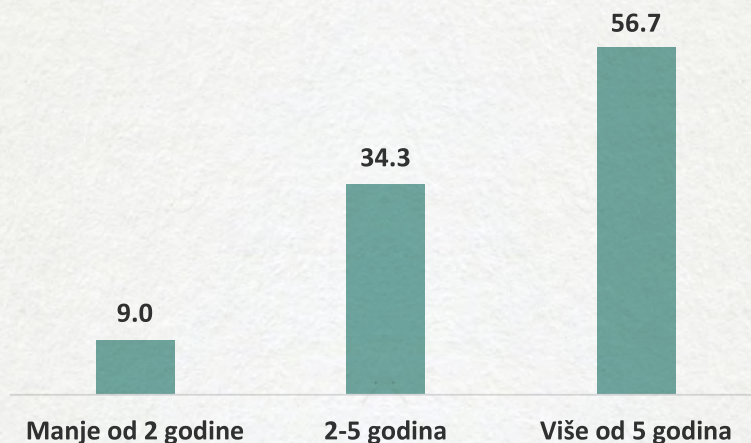
2. ANALIZA

2.1. Analiza kvantitativnih podataka

2.1.1. Profil ispitanica

U ovom dijelu prikazan je osnovni profil političarki koje su učestvovalе u istraživanju – njihovo iskustvo, pozicije i uloge u lokalnim političkim strukturama. Ovi podaci pružaju osnovni okvir za razumijevanje nalaza i pomažu da se uoči struktura političkog angažmana žena u Crnoj Gori.

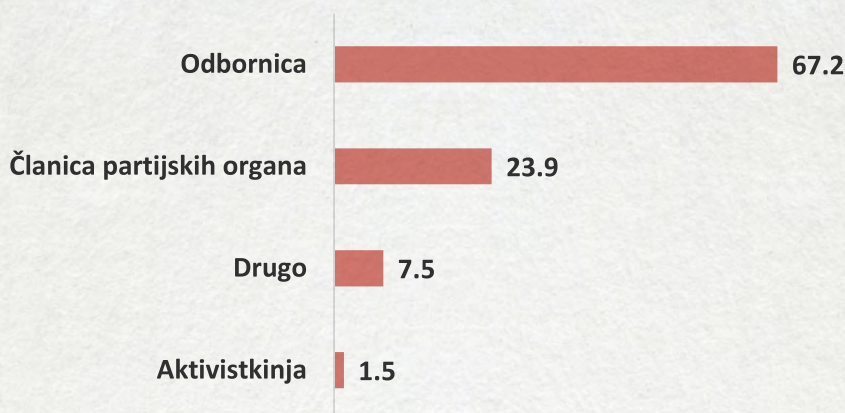
Koliko dugo ste politički aktivne?

Većina ispitanica (56,7%) aktivna je u politici više od pet godina, što ukazuje na stabilno i iskusno jezgro lokalnih političarki. Dodatnih 34,3% ima između dvije i pet godina iskustva, dok je tek manji broj (9,0%) relativno nov u političkom angažmanu.

Ovakva struktura pokazuje da istraživanje obuhvata pretežno dugoročno angažovane žene, koje mogu pružiti pouzdanu procjenu dinamike i prepreka u političkom životu. Istovremeno, manji udio novih članica sugerira spor ulazak mladih žena u politiku, što može biti signal za potrebu kreiranja programa motivacije i podrške za nove političarke (npr. političke akademije, mentorstvo, edukacije).

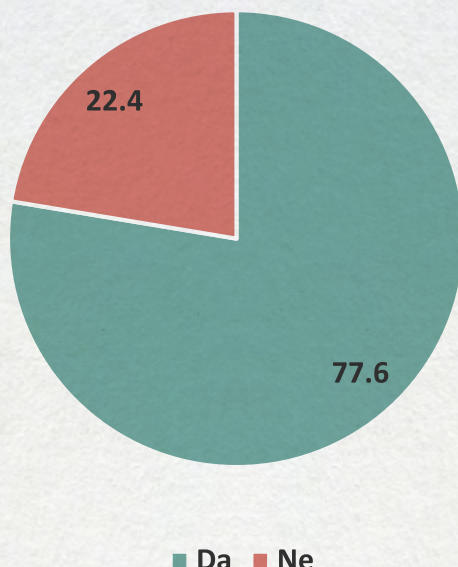
Koja je Vaša trenutna uloga:

Distribucija jasno pokazuje da se većina političkog angažmana realizuje kroz odborničke mandate (67,2%). To znači da uzorak odražava operativne nositeljke lokalnih odluka, a ne pretežno “aparatske” ili ad hoc uloge. Relativno manji udio članica partijskih organa ukazuje da je stranačko „jezgro moći“ uži krug (23,9%). Vrlo nizak udio aktivistkinja (1,5%) potvrđuje da je uzorak fokusiran na formalno izabrane/imenovane pozicije, što je dobro za procjenu institucionalnog uticaja žena na nivou opština.

Nakon što smo vidjeli da je većina ispitanica aktivna kroz odborničke funkcije, sljedeće pitanje logično produbljuje temu — koliko njih ima i formalne pozicije unutar partijske strukture, gdje se često odlučuje o kandidatkinjama, listama i prioritetima.

Da li ste članica lokalnih partijskih organa
(npr. opštinski odbor, rukovodstvo)?

Čak tri četvrtine ispitanica (77,6%) navodi da su članice lokalnih partijskih organa, što pokazuje visok nivo integrisanosti žena u formalne strukture odlučivanja. Ovo je važan podatak, jer ukazuje da žene nisu prisutne samo „na terenu“ (kao odbornice), već i u sferi političkog odlučivanja i organizacionog uticaja.

Međutim, i dalje postoji četvrtina (22,4%) ispitanica koje nisu dio partijskih tijela, što može značiti da su ograničene na izvršne ili predstavničke funkcije bez pristupa strateškom odlučivanju unutar partije.

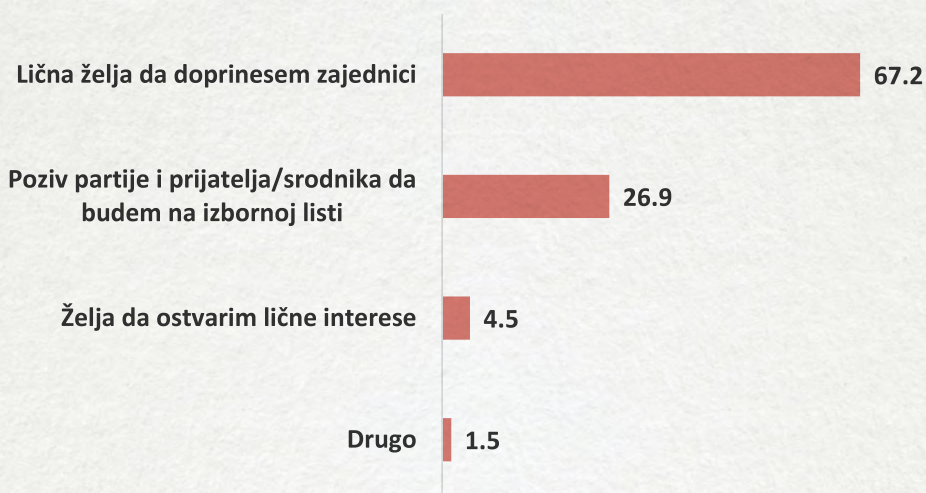
U analitičkom smislu, ovo je ključna varijabla za tumačenje razlika u percepciji jednakih šansi, napredovanja i uvažavanja glasa – članice partijskih organa često imaju više samopouzdanja i osjećaj jednakosti, dok se one izvan organa češće suočavaju s neformalnim barijerama i selektivnim uvažavanjem.

2.1.2. Motivacija za ulazak u politiku

Da bi se razumjelo zašto se žene odlučuju na politički angažman, važno je sagledati motive koji ih podstiču da uđu u politički život. Odgovori na ovo pitanje otkrivaju dominantne pokretače – da li žene politiku doživljavaju kao društvenu misiju, ličnu ambiciju ili rezultat poziva iz partije.

Zašto ste se odlučile da uđete u politiku?

Ovo pitanje nam omogućava da sagledamo psihološku i motivacionu osnovu političkog angažmana — da li žene u lokalnoj politici djeluju pretežno iz ličnih razloga i uvjerenja, ili su u politiku uvedene kroz partijske ili društvene mehanizme.

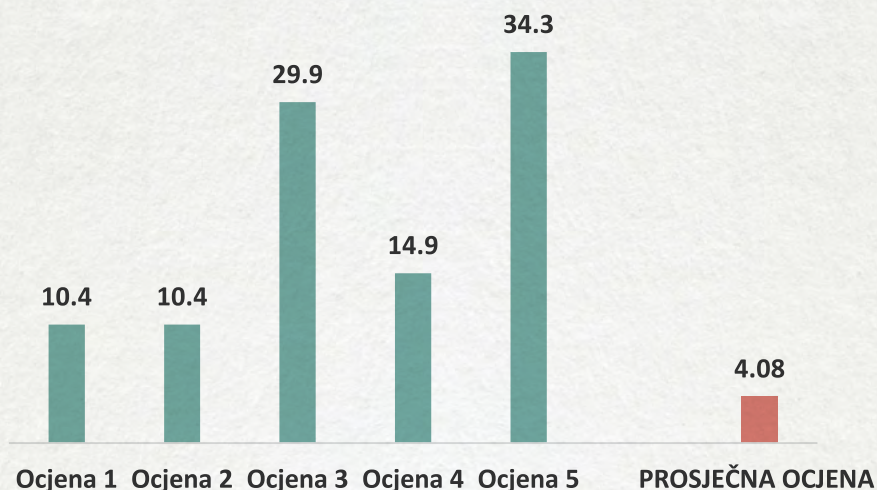
Dominantni motiv ulaska u politiku među ispitanicama je pro-socijalni i razvojno orijentisan – čak dvije trećine (67,2%) navode ličnu želju da doprinesu zajednici. Ovo ukazuje na unutrašnju motivaciju i snažan osjećaj javne odgovornosti, a ne na partijski oportunizam. Poziv partije ili prijatelja je kod četvrtine (26,9%) bio ključni faktor, što sugerise da partijski mehanizmi regrutovanja žena i dalje imaju važnu ulogu, ali ne dominiraju. Manji procenat (4,5%) povezuje motivaciju sa ličnim interesom, što potvrđuje da većina političarki svoju ulogu vidi kao društvenu misiju, a ne kao karijerni pragmatizam.

2.1.3. Percepcija rodne ravnopravnosti unutar partija

Sljedeći segment istraživanja bavi se percepcijom rodne jednakosti i diskriminacije u partijama. Ovi nalazi pokazuju kako političarke vide ravnopravnost u pogledu šansi za napredovanje, prepreka s kojima se suočavaju, kao i ulogu kvota u političkom uključivanju žena.

U kojoj mjeri žene u Vašoj partiji imaju jednake šanse za napredovanje kao muškarci?

Ovo pitanje je jedno od ključnih indikatora rodne ravnopravnosti u partijama jer pokazuje kako žene procjenjuju realne mogućnosti za napredovanje, ne samo formalne propise.

Percepcija jednakih šansi za napredovanje pokazuje preovlađujuće pozitivan trend. Trećina političarki (34,3% - ocjena 5) smatra da žene u njihovim partijama imaju potpuno jednake šanse za napredovanje, dok 29,9% vidi situaciju kao djelimično jednaku. Manji, ali značajan broj (20,8%) smatra da te šanse i dalje nisu jednake (ocjene 1 i 2).

Prosječna ocjena 4.08 na skali od 1 do 5 potvrđuje da žene u prosjeku prepoznaju visok, ali ne potpun stepen rodne ravnopravnosti u partijama. Dakle, u formalnom i proceduralnom smislu, rodna jednakost je u velikoj mjeri ostvarena — ali ne ujednačeno u praksi, naročito kada su u pitanju viši nivoi odlučivanja ili kandidature za liderske pozicije.

Ovaj nalaz sugerirše da partije u Crnoj Gori sve više implementiraju rodno inkluzivne politike, ali da je potrebno dodatno jačanje meritokratske kulture, mentorstva i podrške ženama koje žele da preuzmu odgovorne funkcije.

Kako bismo razumjeli da li se pozitivna percepcija jednakih šansi odražava i u stvarnom iskustvu žena, sljedeće pitanje ispituje lični doživljaj diskriminacije u politici.

Da li smatrate da su žene u politici diskriminisane i u kojoj mjeri?

Sada prelazimo na pitanje koje daje emotivni i iskustveni kontekst prethodnog nalaza: dok je prosječna ocjena jednakih šansi bila visoka (4.08), ovo pitanje otkriva koliko žene i dalje osjećaju prisustvo diskriminacije — bilo kroz formalne prepreke, nejednak tretman, ili suptilne oblike marginalizacije.

Čak 82,1% ispitanica smatra da žene u politici jesu diskriminisane, pri čemu većina (43,3%) procenjuje da ta diskriminacija nije drastična, ali je prisutna. Više od trećine političarki (38,8%) smatra da su žene u politici diskriminisane u velikoj mjeri, dok samo 17,9% smatra da žene imaju iste uslove kao muške kolege.

Ovi rezultati upućuju na kontradiktornu stvarnost: iako formalno postoji visoka ocjena jednakih šansi (4.08), subjektivni osjećaj diskriminacije je i dalje vrlo rasprostranjen. To sugerirše da žene prepoznaju institucionalne napretke (kvote, formalna zastupljenost), ali istovremeno doživljavaju svakodnevne prepreke, poput nejednake vidljivosti, umanjivanja doprinosa, „muških mreža odlučivanja“, te razlike u tretmanu unutar partijskih tijela.

Drugim riječima, formalna jednakost postoji „na papiru“, ali ne i u kulturi političke interakcije. Ovakav nesklad između formalnog i realnog iskustva karakterističan je za tranzicione političke sisteme, gdje institucionalne promjene prethode promjenama stavova i praksi.

Ako su žene svjesne prisutne diskriminacije, važno je razumjeti koji faktori i prepreke po njihovom mišljenju najviše otežavaju njihov napredak. Zato naredno pitanje glasi:

Koje su najveće prepreke za napredovanje žena unutar partija?

Ovim pitanjem prelazimo sa percepcije diskriminacije na identifikaciju konkretnih uzroka koji je održavaju. Dok prethodno pitanje mjeri osjećaj nejednakosti, ovo otkriva koji mehanizmi i okolnosti u partijama najviše sputavaju žene da napreduju.

Najčešće prepoznata prepreka je nezainteresovanost samih žena (32,8%), što otkriva složen fenomen: političarke često osjećaju da žene same odustaju ili ne ulaze dovoljno aktivno u političke procese. Ova percepcija može odražavati unutrašnju normalizaciju rodne neravnopravnosti — kada žene internalizuju postojeće barijere i vide ih kao „nedostatak interesa“, a ne kao rezultat strukturnih prepreka. Ipak, četvrtina ispitanica (25,4%) direktno navodi patrijarhalne stavove i predrasude, što potvrđuje da je kultura političkog odlučivanja i dalje dominantno muška. Značajan udio (16,4%) ukazuje i na digitalnu mizoginiju i onlajn napade, što postaje novi oblik političkog nasilja nad ženama. Manji, ali važan procenat prepoznaje institucionalnu diskriminaciju unutar partija (13,4%) i nedostatak interesa samih partija (11,9%), što ukazuje na to da partije često nemaju dovoljno jaku unutrašnju politiku rodne jednakosti.

Zbirno, ovi podaci potvrđuju da se prepreke ne svode samo na „volju žena“, već predstavljaju mješavinu ličnih, kulturnih i sistemskih faktora. U tom smislu, nezainteresovanost nije uzrok, već posljedica dugotrajnog osjećaja nevidljivosti i manjka podrške.

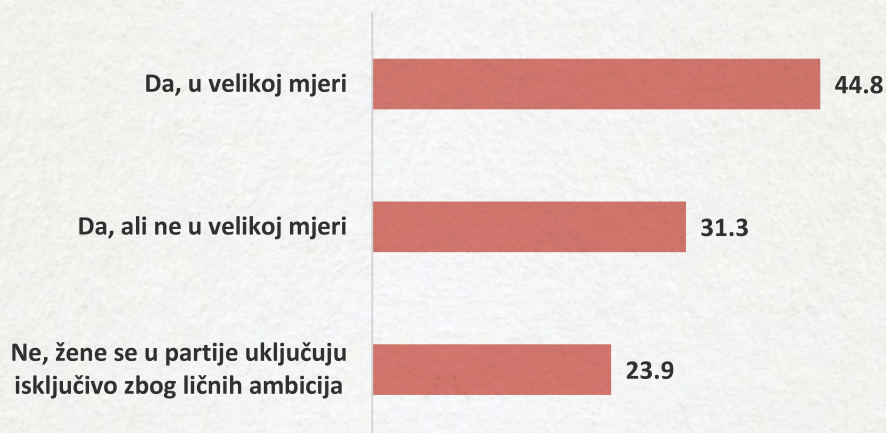
Ako znamo koje prepreke postoje, prirodno je zapitati se i koliko partije same doprinose stvaranju tih ograničenja, odnosno, da li se žene uopšte uključuju u partije iz lične ambicije, ili pretežno zbog kvota i formalnih zahtjeva?

2.1.4. Učešće žena u odlučivanju i raspodjeli funkcija

Ova sekcija prikazuje koliko su žene u partijama i lokalnim strukturama vlasti uključene u procese odlučivanja i raspodjelu funkcija. Analizom se ispituje da li žene zaista učestvuju u ključnim odlukama ili su njihove uloge i dalje ograničene na simbolično prisustvo.

Da li se žene u partijama uključuju prvenstveno zbog kvota?

Sada prelazimo na pitanje koje dotiče jedan od najosjetljivijih aspekata rodne politike — ulogu kvota. Iako su kvote uvedene da povećaju zastupljenost žena, često se postavlja pitanje da li one zaista osnažuju žene ili ih svode na „formalne ispunjivače procenta“.

Gotovo tri četvrtine ispitanica (76,1%) smatra da žene, u većoj ili manjoj mjeri, ulaze u politiku zbog kvota, što ukazuje da kvotni sistem, iako koristan, i dalje nosi dozu simboličnosti i da ga mnoge političarke ne doživljavaju kao potpuno meritokratski. Najveći udio

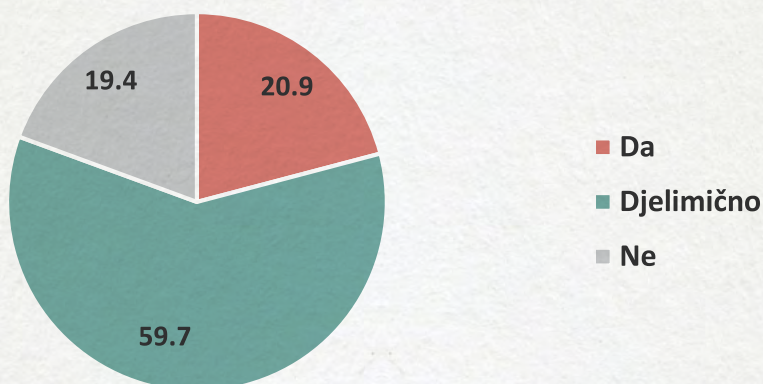
(44,8%) smatra da je motivacija „u velikoj mjeri“ povezana sa kvotama, što sugerise da se žene i dalje ne osjećaju ravnopravno pozvane, već formalno uključene radi ispunjavanja zakonskog minimuma. S druge strane, četvrtina (23,9%) ističe lične ambicije kao primarni razlog, što pokazuje rast broja žena koje politiku vide kao prostor ličnog doprinosa i razvoja, a ne samo obaveze. Ovo je važan trend – pokazuje da kvote više ne služe samo kao “ulazna karta”, već i kao polazna tačka za istinsku participaciju.

Sveukupno, rezultati ukazuju da kvote i dalje imaju važnu afirmativnu funkciju, ali da njihova percepcija nije potpuno pozitivna: u očima mnogih političarki, kvote su i dalje mehanizam uključivanja odozgo, a ne rezultat spontanog priznanja kompetencija.

Ako se žene često uključuju kroz formalne mehanizme poput kvota, važno je znati koliko su potom stvarno uključene u donošenje odluka unutar partije – da li njihovo prisustvo znači i efektivan uticaj. Zato sljedeće pitanje glasi:

Da li su žene dovoljno uključene u procese donošenja odluka na lokalnom nivou unutar partije?

Sada dolazimo do pitanja koje provjerava suštinsku dimenziju političke ravnopravnosti — ne da li su žene prisutne u partijama, već da li stvarno učestvuju u odlučivanju. Ovo je jedna od najvažnijih mjera političke moći i vidljivosti žena u lokalnim strukturama.

Najveći broj ispitanica (59,7%) smatra da su žene djelimično uključene u procese donošenja odluka, dok tek svaka peta (20,9%) procjenjuje da su u potpunosti uključene. Gotovo petina (19,4%) smatra da nisu uključene uopšte.

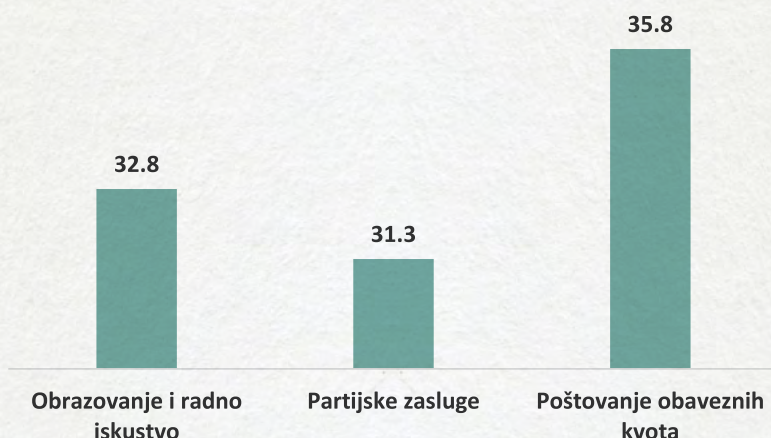
Ova raspodjela ukazuje na djelimičnu, ali ne i suštinsku participaciju žena u odlučivanju. Drugim riječima, žene su prisustne u partijskim tijelima, ali ne uvijek i u centrima moći – često učestvuju u pripremnim tijelima, tematskim odborima i kampanjama, ali ne i u krugovima koji donose ključne strateške odluke.

Ovo se poklapa s nalazima iz prethodnih pitanja: iako se percepcija jednakih šansi (prosjeak 4.08) poboljšava, empirijski osjećaj odlučivačkog uticaja ostaje ograničen. Mogući razlozi su hijerarhijska zatvorenost partija, kultura “unutrašnjih krugova”, te nedostatak mentorstva i sistemske rotacije funkcija koja bi omogućila veću smjenu i prisustvo žena u najvažnijim odborima.

Ako su žene samo djelimično uključene u odlučivanje, zanimljivo je ispitati koji faktori najviše utiču na raspodjelu funkcija i pozicija u partiji, da li se napredovanje zasniva na obrazovanju, zaslugama ili kvotama.

Kada se odlučuje o raspodjeli funkcija i pozicija, koji faktor najviše utiče?

Ovim pitanjem prelazimo iz percepcije u mehanizam odlučivanja — pokušavamo razumjeti na osnovu čega žene procjenjuju da se raspodjela funkcija i moći u partiji odvija. To pitanje je ključno za procjenu meritokratske kulture političkih organizacija.

Rezultati pokazuju da su percepcije vrlo uravnotežene — tri faktora koja se najčešće pominju imaju gotovo jednak značaj u očima političarki. Najveći broj ispitanica (35,8%) smatra da o raspodjeli funkcija najviše odlučuje poštovanje kvota, što sugerise da je zakonski okvir i dalje glavni garant ženskog prisustva.

Istovremeno, 32,8% ispitanica vidi obrazovanje i radno iskustvo kao ključne faktore, što predstavlja pozitivan signal meritokratizacije partijskih procesa. Trećina (31,3%) naglašava partijske zasluge, što odražava i tradicionalnu logiku političkih organizacija, lojalnost i aktivizam često su i dalje valuta napredovanja.

Dakle, struktura pokazuje tri paralelna sistema kriterijuma:

1. Formalni (kvote) – obezbjeđuje prisustvo žena,
2. Profesionalni (obrazovanje/iskustvo) – afirmiše kompetentnost,
3. Partijski (zasluge) – održava hijerarhiju lojalnosti.

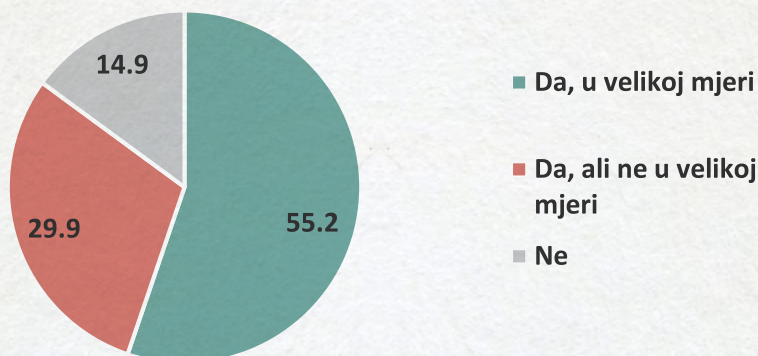
Ova ravnoteža je dvosjekli mač: s jedne strane znači šire mogućnosti, a s druge neujednačene kriterijume koji mogu dovesti do subjektivnosti i nepredvidljivosti u napredovanju.

Kako bi se razumjelo da li se takva raspodjela funkcija odražava i u tretmanu žena unutar partije, naredno pitanje ispituje percepciju svjesne prakse zanemarivanja žena u korist muškaraca.

Da li se slažete sa sljedećom tvrdnjom:

Političke partije u Crnoj Gori svjesno zanemaruju obrazovane i sposobne žene koje bi mogle preuzeti rukovodeće funkcije, te umjesto njih biraju muške kolege?

Ovo pitanje ide pravo u srž subjektivnog osjećaja nepravde i rodne pristrasnosti u partijskom sistemu. Dok prethodno pitanje otkriva koji faktori utiču na raspodjelu funkcija, sada vidimo kako žene to doživljavaju — da li misle da su njihovi kapaciteti svjesno potisnuti.

Rezultati pokazuju da velika većina političarki (85,1%) smatra, u većoj ili manjoj mjeri, da partije u Crnoj Gori svjesno zanemaruju obrazovane i sposobne žene, dok samo 14,9% vjeruje da takva pristrasnost ne postoji. Posebno zabrinjava što je više od polovine ispitanica (55,2%) izrazilo snažno slaganje s tvrdnjom da se žene sistematski previđaju u raspodjeli rukovodećih pozicija.

Ovaj nalaz jasno ukazuje da političarke percipiraju duboko ukorijenjen problem strukturalne nepravde i rodne pristrasnosti unutar partijskih organizacija. Žene prepoznaju da njihova kompetencija, obrazovanje i rezultati ne garantuju napredovanje, već da o raspodjeli funkcija i dalje odlučuju neformalni mehanizmi moći i politička lojalnost muškarcima na vrhu partije.

U poređenju s prethodnim pitanjem o faktorima koji utiču na raspodjelu funkcija (kvote, obrazovanje, zasluge), ovaj nalaz dodatno potvrđuje diskrepanciju između formalnih normi i stvarne prakse: iako zakonski i partijski mehanizmi podstiču rodnu jednakost, žene osjećaju da u političkoj realnosti i dalje postoji „stakleni plafon“ koji im ograničava pristup moći.

Drugim riječima, političke partije se i dalje percipiraju kao muški prostori odlučivanja, u kojima žene mogu biti vidljive, ali rijetko i stvarno uvažene kada se biraju rukovodeće pozicije. Ovaj nalaz snažno podržava tezu o rodnoj asimetriji moći — da žene u politici nisu marginalizovane zbog nedostatka sposobnosti, već zbog trajne dominacije muških mreža uticaja i percepcije liderstva kao „muške“ uloge.

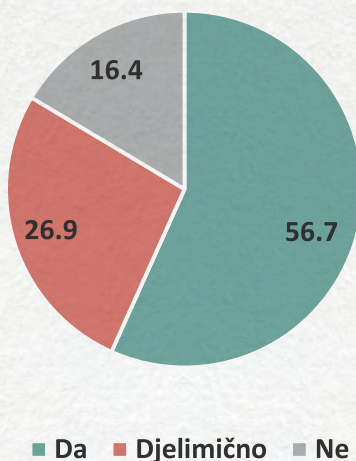
S obzirom na to da više od četiri petine ispitanica smatra da su žene često svjesno potisnute u partijama, logično je ispitati i koliko se njihov glas zaista uvažava unutar tih struktura — da li, kada učestvuju u radu partije, njihovo mišljenje ima istu težinu kao i mišljenje muških kolega.

2.1.5. Uvažavanje i međuljudski odnosi u politici

Da bi se sagledao kvalitet političke participacije, važno je razumjeti međuljudsku dinamiku i način na koji se glas žena uvažava. Ova sekcija ispituje da li žene osjećaju jednak tretman u političkim diskusijama i da li su bile izložene omalovažavanju ili seksističkim komentarima.

Da li se Vaš glas u lokalnim strukturama jednako uvažava kao glas muških kolega?

Sada prelazimo na pitanje koje mjeri lični osjećaj jednakog tretmana i uticaja u partijskom okruženju. Dok prethodna pitanja govore o strukturnim i kulturnim aspektima neravnopravnosti, ovo otkriva kako se one konkretno manifestuju u svakodnevnim interakcijama i odlučivanju.

Većina ispitanica (56,7%) smatra da se njihov glas jednako uvažava kao glas muških kolega, što je ohrabrujući nalaz i pokazatelj umjerenog, ali stvarnog napretka u kulturi komunikacije i odlučivanja unutar partija. Ipak, gotovo trećina (26,9%) procjenjuje da se njihov glas uvažava samo djelimično, dok svaka šesta (16,4%) smatra da se njihovo mišljenje ne cijeni ravnopravno.

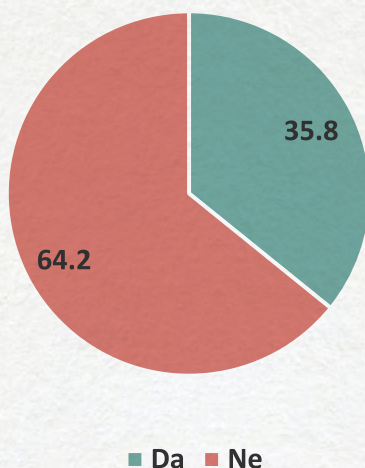
Ovi rezultati ukazuju na postojanje dvije paralelne realnosti: formalno, žene imaju pravo glasa i prisutnost u partijskim tijelima; međutim, u praksi, njihova mišljenja se ne doživljavaju uvijek kao jednako relevantna. To može biti rezultat neformalnih hijerarhija, rodnih

stereotipa o „autoritetu“, ili razlike u vidljivosti i iskustvu među članovima partijskih struktura. Ipak, većinska percepcija jednakog tretmana predstavlja pozitivan pomak u odnosu na ranije faze političke participacije žena u Crnoj Gori i može se tumačiti kao indikator postepenog sazrijevanja političke kulture u pogledu rodne ravnopravnosti.

Kako bi se upotpunila slika o stvarnom iskustvu žena u politici, naredno pitanje ispituje negativne oblike ponašanja i komunikacije s kojima su se mogle susresti tokom angažmana — odnosno da li su bile izložene seksističkim, omalovažavajućim ili diskriminatornim komentarima.

Da li ste tokom političkog angažmana bile izložene seksističkim, omalovažavajućim ili diskriminatornim komentarima?

Sada dolazimo do pitanja koje ispituje lična iskustva političarki sa seksizmom i verbalnom diskriminacijom, što je važan pokazatelj „nevidljive barijere“ u političkoj kulturi. Dok prethodna pitanja mjere formalni status i percepciju jednakosti, ovo mjeri emocionalni i interpersonalni nivo rodne (ne)tolerancije.

Iako većina ispitanica (64,2%) navodi da nije bila izložena seksističkim ili omalovažavajućim komentarima, više od trećine (35,8%) jeste, što je značajan i zabrinjavajući udio.

Ovaj nalaz pokazuje da su seksistički obrasci i dalje prisutni u političkom okruženju, ne nužno kao otvorena diskriminacija, već često u vidu suptilnih komentara, patronizirajućih tonova ili javnog omalovažavanja. Takva iskustva mogu negativno uticati na samopouzdanje i motivaciju žena, posebno mlađih političarki koje se tek afirmišu. Važno je napomenuti da, iako većina nije imala direktno negativno iskustvo, činjenica da je trećina imala govori o strukturnom problemu političke kulture, koji zahtijeva nulte tolerancije prema rodno zasnovanom verbalnom nasilju.

Nakon što smo vidjeli u kojoj mjeri su žene izložene verbalnom i simboličkom seksizmu, prirodno je ispitati kako se to odražava na njihovo samopouzdanje i osjećaj sigurnosti u javnom djelovanju.

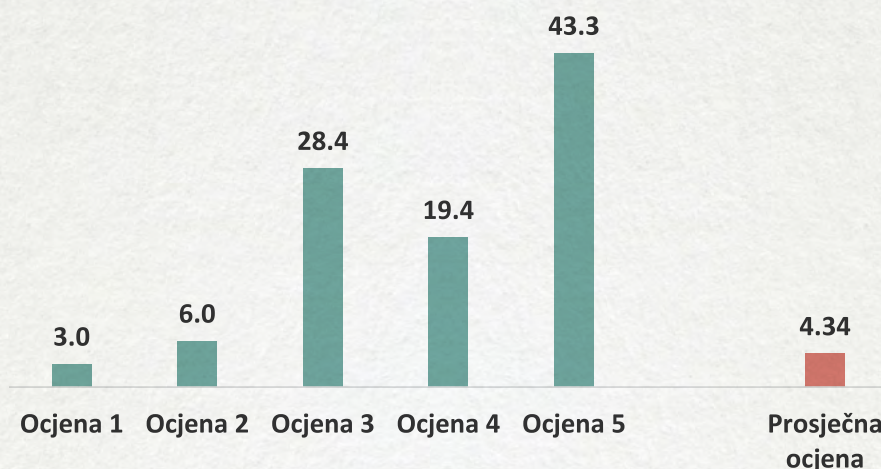

2.1.6. Psihološka dimenzija i osjećaj samopouzdanja

Pored institucionalnih aspekata, istraživanje se bavi i psihološkim dimenzijama političkog angažmana. Ovdje se analizira nivo samopouzdanja i osjećaja sigurnosti koje žene imaju u javnim nastupima, kao i način na koji partije prepoznaju i vrednuju njihovu kompetentnost.

Koliko se osjećate sigurno i samopouzdanio kada javno iznosite političke stavove?

Ovim pitanjem prelazimo na unutrašnju dimenziju političkog iskustva, osjećaj samopouzdanja i lične sigurnosti pri javnom izlaganju političkih stavova. Ovo je pokazatelj ne samo individualne snage, već i stepena podrške i prihvatanja žena u političkom prostoru.

Sa prosječnom ocjenom 4.34 na skali od 1 do 5, žene u lokalnoj politici u Crnoj Gori pokazuju izrazito visok nivo samopouzdanja i javne sigurnosti. Skoro polovina (43,3%) ispitanica izjavljuje da se osjeća potpuno sigurno (ocjena 5), a dodatnih 19,4% da se osjeća uglavnom sigurno. Srednje vrijednosti (3) biralo je 28,4%, što može ukazivati na situacionu nesigurnost – npr. u javnim debatama ili unutar partijskih tijela s dominantnim muškarcima.

Ovi nalazi su izuzetno važni jer pokazuju da, uprkos postojanju verbalne diskriminacije i predrasuda (koje je doživjela trećina ispitanica), većina žena uspijeva zadržati samopouzdanje i profesionalni integritet. To potvrđuje da političarke razvijaju psihološku otpornost i

kompetentnost potrebnu za ravnopravno učešće, što je važan kapital za dugoročno jačanje ženskog političkog liderstva.

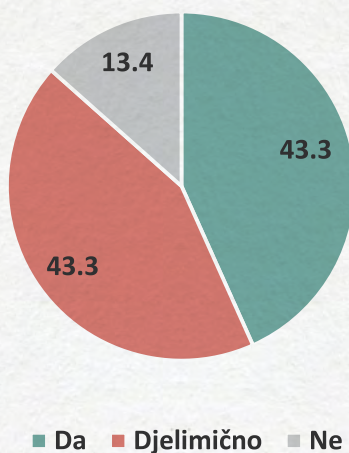
Ovaj rezultat je u skladu s nalazima o većinskom osjećaju jednakog uvažavanja glasa (56,7%) i snažnoj porodičnoj podršci (79,1%) — što su faktori koji očigledno jačaju samopouzdanje i otpornost žena u političkom prostoru.

Sveukupno, visoka prosječna ocjena 4.34 pokazuje da žene u lokalnoj politici posjeduju unutrašnju snagu i kompetitivnost, čak i u kontekstu postojećih prepreka, što predstavlja važan resurs za dalji razvoj ženskog političkog liderstva.

Ako žene u prosjeku imaju visoko samopouzdanje, zanimljivo je vidjeti da li partije to samopouzdanje i kompetencije prepoznaju – odnosno, da li žene osjećaju da ih partija vidi kao ravnopravne članice, a ne samo kao „žene u politici“.

Zato sljedeće pitanje glasi:

Da li imate osjećaj da Vas partija vidi kao ravnopravnu članicu, a ne samo 'ženu u politici'?

Rezultati pokazuju uravnoteženu, ali slojevitou sliku: gotovo polovina (43,3%) žena osjeća da ih partija vidi kao ravnopravne članice, dok jednak procenat (43,3%) smatra da su djelimično ravnopravne. Manji, ali značajan udio (13,4%) navodi da ih partija i dalje prepoznaje primarno kao „žene“, a ne kao ravnopravne političke akterke.

Ovakva distribucija ukazuje na napredak u formalnom priznavanju žena, ali i na postojanje nevidljivog staklenog zida unutar partijskih struktura. Iako žene posjeduju visoko samopouzdanje i kompetencije, mnoge od njih osjećaju da ih organizaciona kultura i dalje djelimično klasifikuje kroz rodnu ulogu, a ne isključivo po stručnosti i doprinosu.

U simboličkom smislu, ovo znači da su žene u partijama prisutne, ali ne uvijek i u potpunosti priznate. Takvo stanje može voditi „simboličkom uključivanju“ — gdje su žene prisutne u institucijama, ali njihova uloga često biva ograničena na teme poput socijalne politike, obrazovanja ili rodne ravnopravnosti, dok im se rjeđe povjeravaju resori moći (ekonomija, infrastruktura, bezbjednost). Ako dio žena i dalje osjeća da ih partije ne doživljavaju potpuno ravnopravno, važno je ispitati izvore podrške izvan partijskog sistema — prije svega, da li one imaju podršku porodice za svoj politički angažman.

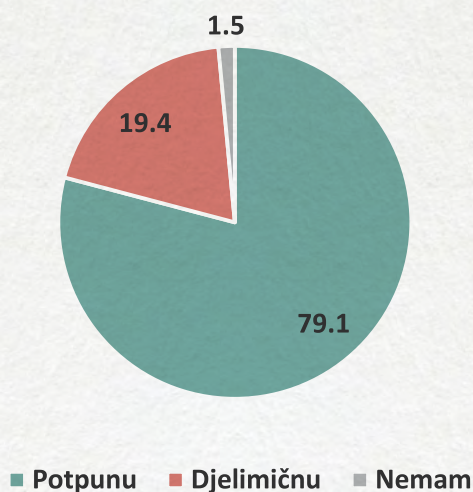

2.1.7. Podrška porodice i zajednice

Ova sekcija prikazuje ulogu porodične i društvene podrške kao faktora koji olakšavaju ili otežavaju političko djelovanje žena. Porodični odnosi, stavovi lokalne zajednice i balans između privatne i javne sfere ključni su za razumijevanje otpornosti i održivosti političkog angažmana.

Da li imate podršku porodice za svoj politički angažman?

Sada prelazimo sa institucionalnog okvira na lični i socijalni kontekst političkog angažmana — pitanje o podršci porodice. Porodična podrška je u istraživanjima o ženskom liderstvu jedan od najvažnijih faktora održivosti političkog angažmana, jer balans između javnih i privatnih uloga često određuje koliko će žene ostati aktivne i napredovati u politici.

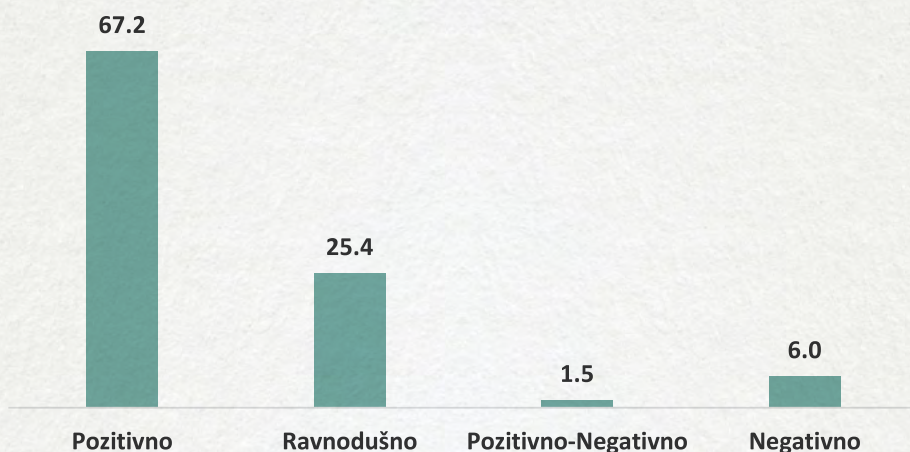
Ogromna većina ispitanica (79,1%) ima potpunu porodičnu podršku za svoj politički angažman, dok petina (19,4%) navodi da je ta podrška djelimična. Samo 1,5% žena izjavljuje da nema podršku porodice, što predstavlja izuzetno nizak procenat i može se tumačiti kao pozitivan indikator društvene promjene. Ovi podaci sugerišu da je porodično okruženje sve više svjesno važnosti ženskog političkog angažmana, te da članovi porodice (partneri, djeca, roditelji) sve češće pružaju emocionalnu i logističku podršku političarkama. Visok stepen podrške posebno je značajan jer doprinosi psihološkoj stabilnosti, većem samopouzdanju (što se vidi i kroz prosječnu ocjenu samopouzdanja 4.34), kao i održivosti angažmana na duže staze.

Međutim, činjenica da svaka peta žena ima podršku samo djelimično ukazuje na to da balans između političkog i porodičnog života i dalje nosi određene izazove – naročito kod mlađih žena i onih s većim obavezama u domaćinstvu. Ovo otvara prostor za kreiranje institucionalnih mjera podrške (npr. fleksibilniji rasporedi, mreže uzajamne pomoći, psihološko savjetovanje).

Ako je porodica primarni izvor podrške, naredno pitanje ispituje kako lokalna zajednica reaguje na političko angažovanje žena — da li postoji javno ohrabrivanje, ravnodušnost ili negativni stavovi.

Kako Vaša lokalna zajednica reaguje na Vaš politički angažman?

Ovim pitanjem prelazimo iz privatne u javnu sferu podrške – dok je porodica najbliže okruženje, lokalna zajednica predstavlja širi društveni okvir koji oblikuje koliko se politički angažman žena vidi, cijeni i podržava. Reakcija okoline često utiče i na motivaciju, samopouzdanje i spremnost žena da se kandiduju ili javno izjašnjavaju.

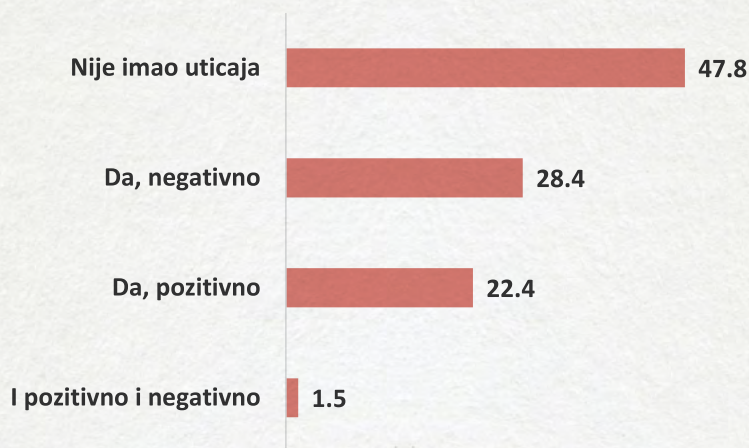
Većina ispitanica (67,2%) navodi da lokalna zajednica pozitivno reaguje na njihov politički angažman. Ovaj nalaz potvrđuje da žene koje se bave politikom u Crnoj Gori u najvećem broju uživaju legitimitet i društveno priznanje, što je važan pomak u odnosu na ranije percepcije politike kao „muškog prostora“. Ipak, četvrtina zajednice (25,4%) ostaje ravnodušna, što upućuje na ograničenu vidljivost političarki i nedostatak interesovanja građana za žensko političko djelovanje. Manji, ali značajan dio (6,0%) pokazuje negativne

reakcije, što može uključivati predrasude, osporavanje autoriteta ili stereotipe (npr. o ulozi žene u javnom životu). Zbirno, ovi nalazi pokazuju da lokalna zajednica u većini slučajeva prihvata i podržava ženski politički angažman, ali da i dalje postoji segment pasivne ili tradicionalistički nastrojene javnosti. S obzirom na visoku porodičnu podršku (79,1%) i dominantno pozitivnu društvenu reakciju, može se zaključiti da je društveni kontekst za žensko političko djelovanje u Crnoj Gori sve povoljniji, iako nije u potpunosti oslobođen stereotipa.

Nakon što smo vidjeli kako lokalna zajednica reaguje na angažman političarki, sljedeće pitanje ispituje kako se taj angažman odrazio na njihov privatni život — da li je donio opterećenje, konflikte ili pozitivne promjene.

Da li se politički angažman odrazio na Vaš privatni život?

Ovim pitanjem ulazimo u jednu od najvažnijih tema za održivost ženskog političkog angažmana — odnos između javne i privatne sfere života. Politički rad često podrazumijeva dugotrajne sastanke, javne nastupe i izloženost pritiscima, pa je važno znati da li žene svoj angažman doživljavaju kao pozitivan, neutralan ili opterećujući faktor u svakodnevnom životu.

Gotovo polovina političarki (47,8%) navodi da angažman nije imao značajan uticaj na privatni život, što ukazuje na stabilan balans između javne i porodične sfere. Ovo je pozitivan pokazatelj jer govori o visokom stepenu adaptacije i podrške koju žene dobijaju, naročito u kombinaciji s nalazom da 79,1% ima potpunu podršku porodice. Ipak, za više od četvrtine ispitanica (28,4%) politički angažman ima negativne posljedice – najčešće u

vidu manjka vremena za porodicu, povećanog stresa, javnog pritiska ili nerazumijevanja u zajednici. Nasuprot tome, 22,4% žena prepoznaje pozitivan uticaj, najčešće u smislu ličnog razvoja, veće samostalnosti i društvene afirmacije. Dakle, rezultati pokazuju da je balans između privatnog i političkog života realno dostižan, ali da i dalje postoji značajan broj žena koje trpe pritisak zbog višestrukih uloga.

Ako skoro polovina žena uspijeva zadržati ravnotežu, ali se trećina i dalje suočava s opterećenjem, važno je ispitati da li one same primjećuju napredak u položaju žena u politici tokom svog angažmana.

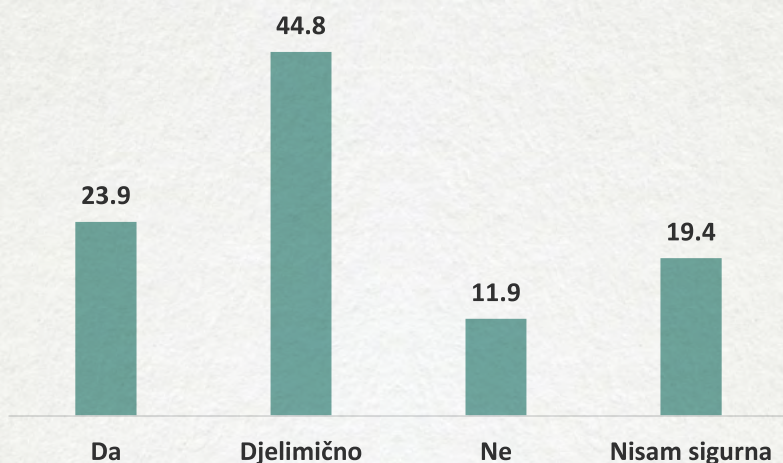

2.1.8. Percepcija napretka i vrednovanja kompetencija

Na kraju kvantitativnog dijela, analizirana je percepcija političarki o tome da li se njihov položaj poboljšao tokom vremena i da li se njihovo obrazovanje i kompetencije vrednuju jednako kao i kod muškaraca. Ovi nalazi ukazuju na razliku između formalnog napretka i stvarnog priznanja ženskih doprinosa u političkom sistemu.

Da li imate utisak da se položaj žena u lokalnoj politici poboljšao od kad ste se uključili u politiku?

Sada prelazimo na pitanje koje pokazuje percepciju promjene kroz vrijeme — da li žene, na osnovu svog iskustva, vide napredak u položaju političarki u Crnoj Gori. Ovo pitanje daje važan uvid u to koliko su institucionalne i društvene reforme urodile plodom iz perspektive onih koje ih neposredno osjećaju.

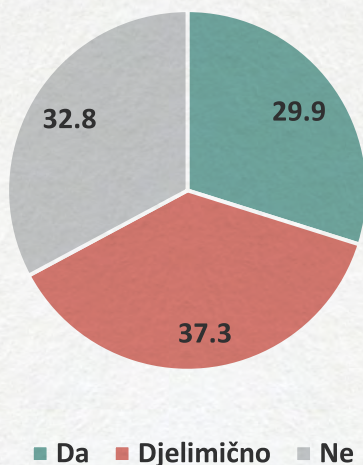
Skoro polovina političarki (44,8%) smatra da se položaj žena u lokalnoj politici djelimično poboljšao, dok četvrtina (23,9%) vidi jasan napredak. Zajedno, to čini gotovo dvije trećine ispitanica (68,7%) koje prepoznaju neki nivo poboljšanja — što ukazuje na pozitivan trend, ali i svjesnost da promjene nisu dovoljno duboke. S druge strane, 19,4% ispitanica je neodlučno, a 11,9% smatra da nema napretka, što sugerise da reforme i inicijative koje promovišu rodnu jednakost još uvijek ne proizvode ujednačen efekat na terenu. Moguće je da napredak zavisi od lokalnog konteksta — u nekim opštinama su politike rodne ravnopravnosti bolje sprovedene, dok su u drugima ostale formalne.

Zbirno, ovaj rezultat potvrđuje da političarke prepoznaju promjene, ali ih ocjenjuju kao djelimične – sistem postaje inkluzivniji, ali i dalje je obilježen strukturnim nejednakostima, stereotipima i neujednačenom podrškom među partijama.

Da bismo razumjeli koliko se taj „djelimični napredak“ ogleda u svakodnevnoj praksi, sljedeće pitanje ispituje da li se obrazovanje, kompetencije i rezultati žena vrednuju jednako kao i kod muških kolega. Drugim riječima — napreduje li ravnopravnost i po kriterijumima kvaliteta i zasluga, a ne samo po kvotama?

Da li se obrazovanje, kompetencije i rezultati žena vrednuju jednako kao i kod muških kolega?

Ovim pitanjem se provjerava suštinska dimenzija jednakosti – da li žene vjeruju da njihovo znanje, trud i rezultati imaju jednaku težinu kao i kod muških kolega, ili i dalje postoji nevidljivo „duplo mjerilo“. Drugim riječima, prelazimo sa kvantitativne jednakosti (broj žena) na kvalitativnu jednakost (vrednovanje doprinosa).

Najveći broj ispitanica (37,3%) smatra da se kompetencije žena vrednuju djelimično jednako, dok 32,8% ocjenjuje da se one ne vrednuju jednako kao kod muškaraca. Samo 29,9% ispitanica vjeruje da se žene i muškarci procjenjuju po istim kriterijumima.

Ovakva raspodjela ukazuje na izraženu skepsu u pogledu pravednosti partijskih i institucionalnih sistema. Žene, iako prisutne i obrazovane, često osjećaju da njihovi rezultati

moraju biti vidno bolji da bi bili priznati kao jednaki. Ova percepcija upućuje na postojanje neformalnih praksi i rodni predrasuda, koje umanjuju vrijednost ženskog rada i utiču na vidljivost u javnosti i medijima. Ovaj nalaz se nadovezuje na prethodne rezultate: iako većina žena ima visoko samopouzdanje (prosjek 4.34) i potpunu porodičnu podršku (79,1%); one i dalje osjećaju da sistem ne prepoznaje u potpunosti njihove profesionalne kapacitete. Drugim riječima, žene su ličnim naporom dostigle kompetentnost, ali institucije još nisu u potpunosti internalizovale rodnu jednakost kao profesionalnu vrijednost.

Nakon što smo utvrdili da se doprinos žena često vrednuje djelimično, sljedeće pitanje logično prelazi na širu perspektivu osnaživanja – šta bi im konkretno pomoglo da se osjećaju snažnije, podržanije i vidljivije u političkom djelovanju.

2.2. Analiza kvalitativnih podataka

2.2.1. Razlozi za manju zastupljenost žena u politici

U ovom dijelu predstavljeni su najčešći razlozi koje su same političarke navele kao uzrok slabijeg učešća žena u politici. Odgovori otkrivaju složenu mrežu faktora – od patrijarhalne kulture i stereotipa, do nesigurnosti, preopterećenosti i nedostatka podrške.

Šta mislite da je glavni razlog zbog kojeg se manji broj žena aktivno uključuje u politiku?

Analiza otvorenih komentara pokazuje da se uzroci mogu podijeliti u pet međusobno povezanih tematskih kategorija:

Tematska kategorija	Ključne pod teme	Primjeri iz odgovora	Učestalost
1. Patrijarhalna kultura i društvene predrasude	Tradicionalni stavovi, mizoginija, rodni stereotipi, nejednaki standardi	„Patrijarhalno društvo“, „Žene nisu prihvaćene na liderskim pozicijama“, „Komentari mizogenog i seksističkog karaktera“	Vrlo često (≈ 40%)
2. Strah, nesigurnost i manjak samopouzdanja	Strah od osude, preispitivanje sposobnosti, nesigurnost u javnom nastupu	„Strah da neće biti prihvaćene“, „Da li sam dovoljno obrazovana“, „Politika djeluje grubo i neprijateljski“	Učestalo (≈ 25%)
3. Preopterećenost porodičnim obavezama i nedostatak vremena	Briga o djeci i starijima, porodični pritisak, manjak fleksibilnosti	„Žene snose glavni teret brige o djeci“, „Od njih se očekuje da prioritet daju porodici“	Učestalo (≈ 20%)
4. Diskriminacija i nejednak tretman u politici	Političko iskorišćavanje, ignorisanje doprinosa, „ukrasne“ pozicije	„Žene da ukrase izbornu listu“, „Ne poštuju se u jednakoj mjeri kao muškarci“, „Muški egoizam i sebičnost“	Vrlo često (≈ 35%)
5. Onlajn nasilje, mizoginija i javni napadi	Medijsko ruganje, govor mržnje, napadi na mrežama, cyber nasilje	„Javno izvgavanje ruglu političarki“, „Prijetnje, diskreditacija, govor mržnje“, „Neprijateljsko okruženje u onlajn prostoru“	Rastući fenomen (≈ 15–20%)

Političarke prepoznaju da manja zastupljenost žena u politici nije rezultat nezainteresovanosti, već kompleksne mreže društvenih, kulturnih i institucionalnih barijera. Najčešće pomenut uzrok je patrijarhalna svijest i nejednako društveno vrednovanje žena — gotovo polovina odgovora referiše na predrasude o ulozi žene kao majke i domaćice, te sumnju u njenu sposobnost da vodi i odlučuje.

Druga velika grupa odgovora odnosi se na strah, nesigurnost i manjak samopouzdanja, koji su posljedica takvog okruženja. Žene često same sebe preispituju („mogu li ja to?“), dok muškarci mnogo češće ulaze u politiku s pretpostavljenim pravom na prostor moći.

Porodične obaveze su treća ključna tema — žene i dalje obavljaju većinu brige o djeci i starijima, što im ostavlja manje fleksibilnosti i vremena za političko djelovanje. Značajan broj ispitanica naglašava diskriminaciju i instrumentalizaciju žena u partijama, uključujući pojavu tzv. „ukrasnih mjesta na listama“ i nedostatak stvarnog uticaja.

Posebno snažan motiv, koji se sve češće javlja, odnosi se na online mizoginiju i javne napade, gdje političarke ističu da mediji i društvene mreže postaju nova arena rodno zasnovanog nasilja. To stvara osjećaj neprijateljskog okruženja i demotiviše mnoge žene da se uopšte kandiduju.

Odgovori jasno pokazuju da nizak nivo političke participacije žena nije pitanje volje, već uslova. Iako postoje žene sa znanjem, interesovanjem i motivacijom, društveni kontekst, strukturna neravnopravnost i javni pritisak ograničavaju njihovu vidljivost i prisustvo.

2.2.2. Oblici podrške i osnaživanja

Ispitanice su imale priliku da predlože mjere i mehanizme koji bi im pomogli da se osjećaju sigurnije i kompetentnije u političkom djelovanju. Ova sekcija sumira njihove prijedloge, od edukacija i mentorskih programa, do psihološke, pravne i institucionalne podrške.

Šta bi Vam najviše pomoglo da se osjećate osnaženije u političkom djelovanju?

Ovo je jedno od najvažnijih otvorenih pitanja jer pokazuje kako same političarke vide rješenja – što im nedostaje, šta bi im dalo više samopouzdanja i stvarne snage u političkom djelovanju. Drugim riječima, dok prethodno pitanje identifikuje barijere, ovo pitanje otkriva ključeve za njihovo prevazilaženje.

Na osnovu kvalitativne analize, odgovori se grupišu u **šest glavnih kategorija**:

Tematska oblast	Ključne ideje i podteme	Ilustrativni primjeri iz odgovora	Učestalost
1. Edukacija i trening (obuke, akademije, komunikacijske vještine)	Politička edukacija, javni nastup, vještine pregovaranja, medijska komunikacija	„Više obuka i radionica“, „Akademija za političarke“, „Komunikacijska obuka“	Vrlo često (≈ 40%)
2. Podrška i solidarnost među ženama	Umrežavanje, razmjena iskustava, mentorstvo, ženski klubovi	„Povezivanje sa ženama iz drugih partija“, „Podrška koleginja koje su već na funkcijama“	Učestalo (≈ 25%)
3. Psihološka i emocionalna podrška	Jačanje samopouzdanja, suočavanje s pritiscima i mizoginijom, coaching	„Psihološka podrška“, „Rad sa koučem“, „Savjetovanja o ravnoteži privatnog i javnog života“	Učestalo (≈ 20%)
4. Pravedniji partijski uslovi i institucionalna podrška	Transparentno odlučivanje, fer raspodjela funkcija, poštovanje zasluga	„Jednaki kriterijumi za sve“, „Manje nepotizma i više meritokratije“	Često (≈ 20%)
5. Javna vidljivost i pozitivni uzori	Promocija žena u medijima, isticanje uspjeha političarki	„Više vidljivosti u javnosti“, „Primjeri dobrih praksi“	Umjereno često (≈ 15%)
6. Sistem podrške za balans privatnog i profesionalnog života	Fleksibilno radno vrijeme, institucionalna pomoć, razumijevanje obaveza prema porodici	„Bolje usklađivanje porodičnih obaveza i politike“, „Podrška države majkama u politici“	Rjeđe, ali značajno (≈ 10%)

Najveći broj odgovora naglašava potrebu za dodatnim obrazovanjem i osnaživanjem kroz treninge i praktične programe, poput političkih akademija, obuka javnog nastupa i komunikacijskih radionica. To pokazuje da žene ne traže privilegije, već alate za lično i profesionalno jačanje.

Druga ključna tema je solidarnost među ženama – mnoge ističu da bi im značilo „da imaju podršku koleginica“, da ne postoji rivalitet, već mreža međusobnog povjerenja i pomoći. Ovaj nalaz potvrđuje da umrežavanje i mentorski odnosi mogu biti snažan mehanizam osnaživanja.

Veliki broj političarki prepoznaje i važnost psihološke podrške – potrebu da imaju prostor za razgovor, suočavanje sa stresom, mizoginijom i napadima u javnosti. To pokazuje da politički angažman nije samo profesionalni izazov, već i emocionalno zahtjevna uloga.

Konačno, političarke jasno ističu da se osnaženost ne može razvijati bez pravednijih partijskih struktura i vidljivosti u javnosti. Traže sistem u kojem se žene ne guraju u „društveno prihvatljive“ teme, već im se omogućava da ravnopravno vode ključne političke procese.

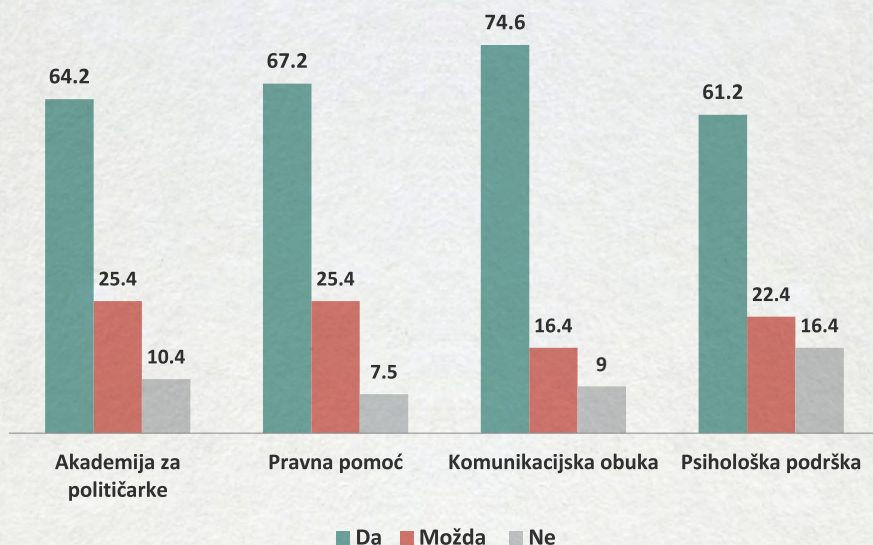
Političarke u Crnoj Gori tačno znaju šta im nedostaje da bi bile snažnije: znanje, mreža podrške, psihološka otpornost i institucionalna pravednost.

To znači da rješenje nije u pojedinačnom naporu žena, već u sistemskoj podršci osnaživanju, kroz:

- redovne političke i komunikacijske obuke,
- mentorske programe i umrežavanje žena iz različitih partija,
- psihološku podršku i coaching za žene u javnom životu, i
- javne politike koje olakšavaju usklađivanje privatnih i profesionalnih obaveza.

Nakon što su žene identifikovale konkretne oblike podrške koje bi im pomogle, logično je ispitati koje bi od ponuđenih oblika formalne podrške zaista koristile (akademija, pravna pomoć, komunikacijska obuka, psihološka podrška).

Kada bi postojala formalna podrška, da li biste je koristile?

Političarke su najviše zainteresovane za konkretne i praktične vidove podrške. Najveći interes pokazale su za komunikacijske obuke (74,6%), što ukazuje na potrebu za jačanjem vještina javnog nastupa, medijskog komuniciranja i političkog izražavanja. Odmah zatim slijede pravna pomoć (67,2%) i akademija za političarke (64,2%), što ukazuje da žene žele i formalnu edukaciju i institucionalnu zaštitu u političkom djelovanju. Psihološka podrška (61,2%) takođe je visoko rangirana, što potvrđuje nalaze iz otvorenih pitanja o emocionalnim pritiscima, onlajn mizoginiji i verbalnom nasilju. Ovi rezultati jasno pokazuju da bi integrisani program podrške za političarke u Crnoj Gori trebalo da kombinuje: komunikacijski trening (za javni nastup i debate); pravnu pomoć i zaštitu; stručne edukacije/akademije, i psihološki rad i grupnu podršku.

2.2.3. Vizija promjene političkog sistema

U završnom dijelu kvalitativne analize predstavljene su ideje političarki o tome šta bi, po njihovom mišljenju, najviše doprinijelo rodnoj ravnopravnosti u Crnoj Gori. Odgovori pokazuju da žene ne traže simboličke promjene, već duboku transformaciju političke kulture, jednakost u odlučivanju i jaču institucionalnu zaštitu.

Ako biste imale priliku da jednim potezom promijenite nešto u političkom sistemu Crne Gore u korist žena – šta bi to bilo?

Na osnovu analize svih odgovora, na ovo otvoreno pitanje, formirano je šest glavnih tematskih cjelina, koje obuhvataju većinu prijedloga političarki:

Tematska oblast	Ključne ideje / podteme	Primjeri iz odgovora	Učestalost
1. Rodna ravnopravnost i kvote (50:50)	Uvođenje obavezne kvote 50% na svim nivoima vlasti, paritetno predstavljanje žena i muškaraca, rotacija mandata po polu	„Kvote 50-50“, „Obavezno zastupljene žene u politici“, „Naizmjenični izbor muškarca i žene na liderskim pozicijama“	Vrlo često (≈ 45%)
2. Promjena političke kulture i društvenih stavova	Borba protiv mizoginije, poštovanje žena u politici, edukacija zajednice, smanjenje „muškog ega“ u politici	„Promijenila bih kulturu politike da bude manje borba ega, a više briga za ljude“, „Edukacija šire zajednice“, „Zabrana mizoginih komentara“	Vrlo često (≈ 40%)
3. Jačanje institucionalne i zakonske zaštite žena	Strože sankcije za omalovažavanje i diskriminaciju, zakoni o rodno uravnoteženom odlučivanju	„Zakonom bih zabranila mizogine i seksističke komentare“, „Zakon o paritetnom predstavljanju“	Često (≈ 30%)
4. Veća zastupljenost žena na rukovodećim i liderskim pozicijama	Žene kao premijerke, predsjednice, rukovodioci odbora i partija	„Žena bi bila predsjednica Crne Gore“, „Žene na najodgovornijim funkcijama“, „Više žena na odlučujućim pozicijama“	Učestalo (≈ 25%)
5. Podrška i umrežavanje žena	Organizovanje ženskih klubova, mentorstvo, međupartijska saradnja i edukativni programi	„Organizovanje ženskih klubova u lokalnim zajednicama“, „Programi podrške ženama koje žele ući u politiku“	Učestalo (≈ 20%)
6. Socijalne i porodične politike	Kraće radno vrijeme, podrška majkama, balans privatnog i javnog života	„Skraćeno radno vrijeme za žene sa djecom“, „Podrška majkama“, „Razumijevanje obaveza prema porodici“	Rjeđe (≈ 10%)

Odgovori jasno pokazuju da političarke u Crnoj Gori razmišljaju strateški i sistemski — većina predloženih mjera nije simbolična, već strukturna. Najčešći prijedlog odnosi se na uvođenje rodnoeg pariteta (50:50) na svim nivoima odlučivanja, što bi, prema mišljenju ispitanica, stvorilo stvarnu ravnotežu moći i „zauvijek promijenilo političku kulturu“.

Druga dominantna tema je promjena političke kulture i javnog diskursa — žene žele da politika postane manje konfliktna i agresivna, a više fokusirana na saradnju, rješenja i empatiju. Veliki broj prijedloga odnosi se i na zakonsku zaštitu od mizoginije, govora mržnje i seksističkih komentara, uz zahtjev za dosljedno sprovođenje postojećih zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Mnoge ispitanice naglašavaju potrebu da žene ne budu „ukras na listi“ već aktivne i vidljive liderke. Zato se predlaže i institucionalizovana edukacija, mentorstvo i žensko umrežavanje, kao i socijalne mjere koje olakšavaju usklađivanje porodičnih i političkih obaveza.

Dakle, kad bi mogle „jednim potezom“ promijeniti politički sistem, crnogorske političarke bi:

1. Uvele obaveznu rodnu ravnotežu (50:50) u svim institucijama vlasti, partijama i odborima,
2. Transformisale političku kulturu u pravcu poštovanja, saradnje i inkluzivnosti,
3. Pojačale zakonsku zaštitu žena od mizoginije i verbalnog nasilja,
4. O snažile žene za liderske pozicije i omogućile im ravnopravan pristup resursima,
5. Povezale žene međusobno kroz klubove, mreže i zajedničke inicijative, i
6. Uvele mjere koje olakšavaju balans između porodice i politike.

3. Diskusija nalaza

Rezultati sprovedenog istraživanja ukazuju na složenu i višeslojnu sliku položaja žena u lokalnoj politici u Crnoj Gori, obilježenu formalnim pomacima ka rodnoj ravnopravnosti, ali i brojnim nevidljivim barijerama koje i dalje ograničavaju stvarno učešće žena u procesima odlučivanja.

3.1. Iskustvo i profil političarki

Najveći dio ispitanica ima dugogodišnje političko iskustvo (preko pet godina), a većina djeluje kroz ulogu odbornica i članica partijskih organa. Ovaj podatak potvrđuje da u lokalnoj politici postoji stabilna mreža žena sa stečenim političkim kapitalom, ali i da je ulazak novih, mlađih žena i dalje spor i selektivan. Takva struktura stvara ambivalentnu situaciju: žene s iskustvom prepoznaju napredak i institucionalne promjene, ali istovremeno svjedoče sporo mijenjajućim obrascima moći unutar partija i lokalnih zajednica. Ova situacija odražava ono što Pjer Burdije³ opisuje kao muškocentričnu strukturu političkog polja, u kojoj žene, iako prisutne, ne raspolažu istim oblicima simboličkog kapitala kao muškarci. Njihovo dugogodišnje iskustvo povećava vidljivost, ali ne nužno i pristup stvarnim centrima moći, što potvrđuje postojanje rodno asimetrične političke kulture u lokalnim partijskim sistemima Crne Gore.

3 U Bourdieuovim terminima, političko polje je relativno autonomni prostor borbe u kojem akteri raspolažu različitim oblicima kapitala; presudan je simbolički kapital (ugled, legitimnost, prepoznatost) koji omogućava vršenje simboličke moći. Zbog androcentričnih shema i institucionalnih mehanizama, muška dominacija opstaje kao oblik *simboličkog nasilja*, pa puka prisutnost žena ne znači i pristup realnim centrima odlučivanja. Vidi: Pierre Bourdieu, *Masculine Domination* (Stanford UP, 2001 [1998]); 'Political Representation: Elements for a Theory of the Political Field', u: *Language and Symbolic Power* (1991), 171–203; 'The Forms of Capital' (1986)."

3.2. Percepcija jednakih šansi i diskriminacije

Prosječna ocjena jednakih šansi za napredovanje iznosi 4,08 na skali od 1 do 5, što pokazuje da političarke u većini partija prepoznaju formalni okvir ravnopravnosti. Međutim, istovremeno čak 82% ispitanica smatra da žene jesu diskriminirane, makar u manjoj mjeri. Ova kontradikcija potvrđuje tezu iz teorijskog okvira o raskoraku između deskriptivne i suštinske reprezentacije: žene jesu prisutne, ali njihova moć odlučivanja i dalje nije proporcionalna prisustvu. Drugim riječima, formalna jednakost nije automatski dovela do promjene u političkoj kulturi i percepciji ženskog liderstva. Ovaj nalaz direktno potvrđuje razlikovanje koje pravi Hana Pitkin⁴ između deskriptivne i suštinske reprezentacije: iako žene zauzimaju određeni broj funkcija (deskriptivna ravnopravnost), njihova sposobnost da utiču na odluke i politike ostaje ograničena (suštinska reprezentacija). Formalna prisutnost žena u partijama, dakle, nije sama po sebi dovoljna da osigura promjenu političke prakse i rodni odnos moći.

3.3. Prepreke unutar partija i uloga kvota

Najčešće identifikovane prepreke su nezainteresovanost žena (32,8%), patrijarhalni stavovi (25,4%) i onlajn mizoginija (16,4%), što pokazuje da je rodna neravnopravnost ukorijenjena i u kulturi i u digitalnom prostoru. Istovremeno, više od tri četvrtine ispitanica smatra da se žene uključuju u partije zbog kvota, što potvrđuje da afirmativne mjere često imaju ambivalentan efekat – one otvaraju prostor, ali ne garantuju percepciju legitimnosti. Kvote se, dakle, doživljavaju kao neophodan, ali nedovoljan instrument: dok formalno osiguravaju prisustvo žena, ne mijenjaju duboko ukorijenjene obrasce moći i rodne stereotipe. Ovi nalazi korespondiraju s konceptom „postkvotnog paradoksa“ koji su razvile **Drude Dahlerup** i **Lenita Freidenvall**,⁵ prema kojem kvantitativno povećanje prisustva žena ne mora dovesti do kvalitativne transformacije političke kulture. U Crnoj Gori, institucionalne reforme jesu otvorile vrata ženama, ali kulturne norme i hijerarhijske partijske strukture i dalje ograničavaju njihovu suštinsku participaciju.

4 Pitkin razlikuje deskriptivnu reprezentaciju (ko „stoji za“ – sličnost predstavnika s predstavljanim po obilježjima poput pola, etniciteta) i suštinsku reprezentaciju (ko „djeluje za“ – predstavnik *djeluje u interesu zastupanih, na način odgovoran i responsivan prema njima*). Vidi: Hanna F. Pitkin, *The Concept of Representation* (Berkeley: University of California Press, 1967), poglavlje ‘Political Representation’, str. 209.

5 “Postkvotni paradoks” označava da kvote mogu brzo podići deskriptivnu zastupljenost žena, ali bez pravilno dizajniranih i sprovedenih mehanizama (pravila o poretku kandidata, sankcije za nepoštovanje) ne garantuju suštinsku promjenu političke kulture i odnosa moći; u postkvotnoj fazi mogu se javiti i efekti mandata (očekivanje da ‘kvota-poslanice’ posebno zastupaju ženska pitanja) i etikete/stigme (‘quota women’), što može ograničiti njihov uticaj. Vidi: Drude Dahlerup & Lenita Freidenvall, “Quotas as a ‘Fast Track’ to Equal Representation for Women,” *International Feminist Journal of Politics* 7(1), 2005, 26–48.

3.4. Uključenost u odlučivanje i uvažavanje glasa

Gotovo 60% političarki smatra da su djelimično uključene u procese odlučivanja, dok 57% navodi da se njihov glas jednako uvažava kao glas muških kolega. Ovi rezultati pokazuju da žene učestvuju u strukturama moći, ali ne i da u njima dominiraju ili određuju tok odluka. To je u skladu s nalazima o tripartitnim kriterijumima napredovanja (kvote – zasluge – obrazovanje), gdje nijedan faktor nije dominantan, što stvara nestabilnu meritokratiju i omogućava selektivno tumačenje pravila u korist postojećih moćnih grupa. Ova razlika između formalnog prava na glas i stvarne participacije potvrđuje nalaze Džoudi Lovenduski⁶, koja naglašava da se rodna ravnopravnost u politici ne ogleda samo u brojnosti, već i u kvalitetu interakcije i uvažavanju ženskih perspektiva u donošenju odluka.

3.5. Samopouzdanje, podrška i psihološki aspekti

Prosječna ocjena samopouzdanja iznosi 4,34, što je izuzetno visoka vrijednost i pokazuje da žene u lokalnoj politici posjeduju unutrašnju sigurnost i profesionalni integritet, uprkos spoljašnjim izazovima. Tome značajno doprinosi snažna porodična podrška (79,1%) i pretežno pozitivan stav lokalne zajednice (67,2%). Ipak, gotovo trećina ispitanica prijavila je izloženost seksističkim ili omalovažavajućim komentarima, što potvrđuje da žene i dalje funkcionišu u ambijentu koji često testira njihovu otpornost. Ovi rezultati osnažuju tezu Mirjane Jalušić⁷ da rodna ravnopravnost nije samo institucionalno, već i psihološko pitanje. Visok nivo samopouzdanja političarki u Crnoj Gori može se tumačiti kao oblik individualne otpornosti prema strukturnim ograničenjima, ali Jalušić ističe da individualna snaga žena mora biti praćena sistemski podržanim mehanizmima osnaživanja.

6 Lovenduski pokazuje da se ravnopravnost ne mjeri samo brojem žena u politici, već i kvalitetom procesa – pravilima regrutacije i selekcije kandidata, partijskim procedurama i parlamentarnom kulturom – koji određuju da li ženske perspektive stvarno ulaze u agendu i odluke. Vidi: Joni Lovenduski, *Feminizing Politics* (Polity, 2005); Pippa Norris & Joni Lovenduski, *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament* (Cambridge UP, 1995); Joni Lovenduski, *Gendering Politics, Feminising Political Science* (ECPR Press, 2015).

7 Jalušić pokazuje da se rodna ravnopravnost ne može svesti na institucionalni dizajn i formalna prava: presudna je i subjektivna/agenska dimenzija (osnaživanje, kompetencije, samorazumijevanje), ali tek u sprezi sa sistemski podržanim mehanizmima (pravila regrutacije i selekcije, tijela za jednakost, edukacije/mentorstvo). Bez takvih mehanizama individualna otpornost žena rijetko prelazi u stvarni politički uticaj. Uporedi: Vlasta Jalušić & Milica Antić Gaber (ur.), *Women – Politics – Equal Opportunities* (Ljubljana: Peace Institute, 2001); Vlasta Jalušić, 'Stretching and Bending the Meanings of Gender in Equality Policies' (2009).

3.6. Uticaj na privatni život i balans uloga

Gotovo polovina političarki (47,8%) navodi da politički angažman nije imao značajan uticaj na privatni život, što ukazuje na stabilan balans između javne i porodične sfere. Ovaj nalaz sugerise visok stepen adaptacije i podrške koju žene dobijaju, naročito u kombinaciji s nalazom da 79,1% ima potpunu podršku porodice. Ipak, više od četvrtine ispitanica (28,4%) navodi negativne posljedice angažmana – manjak vremena za porodicu, stres, javni pritisak i nerazumijevanje u zajednici. Nasuprot tome, 22,4% žena prepoznaje pozitivan uticaj, najčešće u smislu ličnog razvoja, samostalnosti i društvene afirmacije. Ovi rezultati pokazuju da balans između privatnog i političkog života jeste moguć, ali zahtijeva dodatnu institucionalnu i društvenu podršku. U tom kontekstu, Arli Hochschild⁸ (1989) u svojoj teoriji „druge smjene“ objašnjava da žene koje su profesionalno aktivne često nose dvostruko opterećenje – od njih se očekuje da budu i uspješne u karijeri i odgovorne za većinu porodičnih obaveza. Time se potvrđuje potreba za politikama podrške ženama u politici, poput fleksibilnijih radnih rasporeda, programa za mentalno zdravlje i institucionalne pomoći roditeljima u javnim funkcijama.

3.7. Percepcija napretka i vrednovanja kompetencija

Iako 68% žena smatra da se položaj političarki bar djelimično poboljšao, samo 30% vjeruje da se kompetencije žena vrednuju jednako kao i kod muškaraca. Ovaj jaz ukazuje da formalni napredak nije praćen kulturnom transformacijom – žene se i dalje moraju dokazivati više da bi bile jednako priznate. Crna Gora se nalazi u fazi „postkvotne tranzicije“, u kojoj su zakonski uslovi uspostavljeni, ali se promjena vrijednosnih obrazaca još uvijek odvija sporo. Ovaj nalaz potvrđuje da se Crna Gora nalazi u fazi kulturne tranzicije u kojoj su pravni mehanizmi rodne ravnopravnosti implementirani, ali promjena vrijednosnih obrazaca i društvenih normi zaostaje. Rezultati dopunjuju argumentaciju Pjera Burdijea⁹

8 “Druga smjena” označava dvostruko opterećenje zaposlenih žena: poslije plaćenog rada slijedi neplaćeni rad u sferi doma i brige (djeca, kućni poslovi), pa sama zaposlenost ne vodi automatski većoj ravnopravnosti u privatnoj i javnoj sferi. Vidi: Arlie Russell Hochschild sa Anne Machung, *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home* (New York: Viking, 1989; revid. izd. 2012).

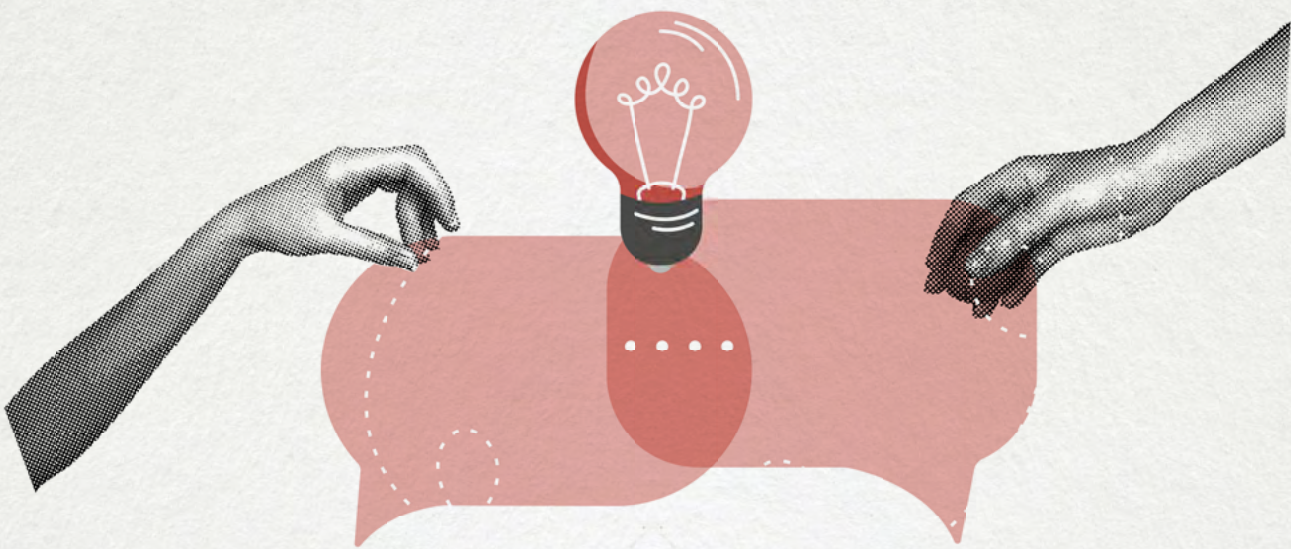
9 Bourdieu ‘polje moći’ shvata kao meta-prostor odnosa među nosiocima različitih oblika kapitala (ekonomskog, kulturnog, birokratskog/političkog), gdje se odlučuje o ‘kursu razmjene’ između kapitala i o legitimitetu koji proizvodi simboličku moć. Stvarna promjena zahtijeva transformaciju distribucije i priznatosti — posebno kulturnog kapitala — i preusmjeravanje društvenih očekivanja (doxa) o ‘prikadnim’ javnim ulogama žena. Vidi: Pierre Bourdieu, *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* (Stanford UP, 1996/1998); “The Forms of Capital” (1986); *Masculine Domination* (Stanford UP, 2001 [1998]); “Social Space and Symbolic Power,” *Sociological Theory* 7(1), 1989.

o „polju moći“, prema kojoj stvarna promjena zahtijeva transformaciju kulturnog kapitala i redefinisanje društvenih očekivanja od žena u javnim ulogama.

3.8. Predlozi i vizija promjene

Otvorena pitanja pokazuju snažan konsenzus među političarkama o potrebnim reformama: uvođenje punog rodnoeg pariteta (50:50) u svim institucijama, zakonske sankcije za mizoginiju i govor mržnje, političku edukaciju i komunikacijske obuke, i žensko umrežavanje i mentorstvo. Zanimljivo je da mnoge učesnice ne traže povlastice, već pravedne uslove – transparentnost, poštovanje kompetencija i promjenu političke kulture koja bi omogućila da žene ravnopravno odlučuju, a ne samo da budu uključene.

Predlozi političarki u potpunosti su u skladu s afirmativnim pristupom rodnoj ravnopravnosti i konceptom osnaživanja (empowerment). Kako ističe Drude Dahlerup¹⁰, naredni korak nakon uvođenja kvota je transformacija institucija iznutra kroz jačanje ženskog liderstva, mentorstvo i uspostavljanje jasnih, meritokratskih standarda pristupa pozicijama moći.

10 Dahlerup pokazuje da poslije uvođenja kvota slijedi faza institucionalizacije iznutra: pravila o poretku kandidata (placement mandates/“zipper”), sankcije za nepoštovanje i transparentni kriterijumi selekcije i napredovanja – uz razvoj ženskog liderstva kroz obuku, mentorstvo i mreže – kako bi se brojke pretvorile u stvarni uticaj. Vidi: Drude Dahlerup (ur.), *Women, Quotas and Politics* (Routledge, 2006); Dahlerup & Freidenvall, *Electoral Gender Quota Systems and their Implementation in Europe* (EP, 2011); Freidenvall, ‘Women’s Political Representation...’ (o mentor programima, 2003).

Opšti zaključak diskusije

Diskusija nalaza potvrđuje da je politička participacija žena u Crnoj Gori ušla u fazu institucionalne konsolidacije, ali ne i kulturne transformacije. Zakonski okvir, kvote i deklarativna podrška stvaraju formalne preduslove, ali stvarnu ravnopravnost ograničavaju nevidljive barijere, od rodnih stereotipa i partijskih praksi, do digitalne mizoginije i društvenih očekivanja.

Ipak, visoko samopouzdanje, sve veća međusobna solidarnost i svijest o potrebi promjene pokazuju da su žene u lokalnoj politici nositeljke demokratske modernizacije i ključne akterke buduće transformacije političke kulture Crne Gore.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

4.1. Zaključci

Na osnovu sprovedenog istraživanja može se izvesti nekoliko ključnih zaključaka o položaju žena u lokalnoj politici u Crnoj Gori:

1. Političarke čine stabilno jezgro lokalne politike. Većina ispitanica ima više od pet godina političkog iskustva, što ukazuje na postojanje iskusnih i kompetentnih žena u lokalnim strukturama vlasti. Međutim, ulazak novih i mlađih žena u politiku ostaje spor, što može ograničiti dugoročnu obnovu i održivost ženskog političkog angažmana.
2. Formalna ravnopravnost ne znači i suštinsku jednakost. Prosječna ocjena jednakih šansi (4.08/5) pokazuje da žene prepoznaju postojanje formalnih mogućnosti, ali istovremeno 82% ispitanica smatra da diskriminacija i dalje postoji. Ova kontradikcija potvrđuje postojanje neformalnih barijera i neujednačenog pristupa moći.
3. Kvote su neophodne, ali nedovoljne. Većina političarki podržava kvote, ali ističe da one same po sebi ne obezbjeđuju stvarnu ravnopravnost. Kvote su i dalje mehanizam prisustva, a ne garant uticaja. Njihova puna učinkovitost zavisi od promjene političke kulture i partijskih praksi.
4. Učešće u odlučivanju je djelimično. Iako 80% anketiranih žena obavlja funkcije odbornica ili članica partijskih organa, 60% smatra da su samo djelimično uključene u odlučivanje, što ukazuje na simboličku participaciju u mnogim slučajevima.
5. Političarke imaju visoko samopouzdanje, ali i izražen pritisak. Prosječna ocjena sigurnosti u javnim nastupima iznosi 4.34/5, što ukazuje na snažan osjećaj kompetentnosti. Ipak, trećina ispitanica bila je izložena seksističkim komentarima, što pokazuje da javna sfera i dalje nije u potpunosti bezbjedan prostor za žene.
6. Porodična i društvena podrška su ključni resursi. Gotovo 80% ispitanica ima potpunu podršku porodice, a 67% navodi pozitivnu reakciju zajednice. Ova podrška ima stabilizujući efekat i omogućava političarkama da istraju u angažmanu uprkos pritiscima.

7. Napredak postoji, ali je parcijalan. Dvije trećine ispitanica smatra da se položaj žena bar djelimično poboljšao, ali da se njihovo obrazovanje i kompetencije ne vrednuju jednako kao kod muškaraca. To potvrđuje da Crna Gora prolazi kroz fazu “postkvotne tranzicije” – zakoni su usklađeni, ali se vrijednosni obrasci mijenjaju sporije.
8. Političarke traže sistemsku, a ne simboličku podršku. U otvorenim pitanjima dominiraju prijedlozi koji se odnose na edukaciju, mentorstvo, vidljivost, pravnu i psihološku podršku. To pokazuje da žene žele stvarne alate za osnaživanje, a ne formalne postupke.

4.2. Preporuke

4.2.1. Za političke partije

1. Uspostaviti transparentne i rodno osjetljive procedure za izbor i napredovanje unutar partijskih organa.
2. Uvesti mentorske programe kroz koje iskusne političarke podržavaju nove članice.
3. Osigurati ravnopravno prisustvo žena u ključnim partijskim odborima, a ne samo u tematskim (npr. socijalna, obrazovna politika).
4. Donijeti kodeks ponašanja koji sankcionira mizogine izjave i diskriminatorne prakse unutar partije.

4.2.2. Za institucije i zakonodavce

1. Razmotriti uvođenje rodnog pariteta (50:50) na svim nivoima vlasti i u partijskim organima.
2. Precizirati sankcije za nepoštovanje rodni kvota u izbornim listama i upravnim tijelima.
3. Jačati Zakon o rodnoj ravnopravnosti kroz mehanizme nadzora i obavezno godišnje izvještavanje organa o rodnoj strukturi.
4. Uspostaviti fondove za podršku političkom osnaživanju žena, posebno na lokalnom nivou.

4.2.3. Za civilni sektor i međunarodne partnere

1. Organizovati kontinuirane obuke i akademije za političarke, s fokusom na liderstvo, javni nastup, kriznu komunikaciju i digitalnu sigurnost.
2. Kreirati platforme za umrežavanje žena iz različitih partija i opština, radi razmjene iskustava i zajedničkih inicijativa.
3. Razvijati psihološke i pravne servise podrške za žene u politici, posebno za one izložene onlajn mizoginiji i verbalnom nasilju.
4. Promovisati pozitivne primjere ženskog liderstva kroz medijske kampanje i javne događaje.

4.2.4. Za medije i javnost

1. Unaprijediti rodno senzitivno izvještavanje i eliminisati stereotipne ili seksističke narative u političkim temama.
2. Uključivati stručne političarke kao komentatorke i sagovornice u medijskim emisijama, ravnopravno s muškim kolegama.
3. Aktivno reagovati na govor mržnje i mizoginiju u onlajn prostoru, uz dosljednu primjenu zakonskih mehanizama.

5. ZAVRŠNA NAPOMENA

Nalazi ovog istraživanja potvrđuju da su žene u lokalnoj politici Crne Gore postale stub demokratskog razvoja, ali da njihova stvarna moć još uvijek nije proporcionalna njihovom doprinosu. Napredak postoji, ali je neujednačen – dok se institucionalni okvir poboljšava, kultura političke ravnopravnosti tek se formira. Zato su ključni naredni koraci: dosljedna primjena zakona, razvoj edukativnih programa, institucionalna podrška i promjena društvene svijesti o ulozi žena u politici.

*Pokušali su da nas zakopaju.
Nisu znali da smo sjeme.*

Meksička poslovice

